

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал

BIBLIOTECHNY VISNYK

Scientific theoretical
applied journal

№ 3 2007

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
V. Vernadsky National Library of Ukraine

Головний редактор

Олексій ОНИЩЕНКО, академік НАН України

Editor-in-Chief

Oleksij Onyshchenko, academician of NAS of Ukraine

Редакційна колегія

Л. Дубровіна (заступник головного редактора)
В. Попроцька (заступник головного редактора)
Н. Маслакова (відповідальний секретар)

Г. Бор'як

А. Бровкін

Л. Костенко

В. Омельчук

М. Романюк

П. Тронько

А. Чекар'юв

О. Додонов

О. Литвиненко

В. Широков

В. Рубан

Б. Ігнатенко

Х. Ласкажевська (Польща)

С. Філіп-Мартутинович (Сербія)

І. Славінські (Австрія)

К. Брюс (Німеччина)

Б. Зафіровські (Республіка Македонія)

Л. Біглоу (Велика Британія)

Editorial board

L. Dubrovina (Deputy of Editor-in-Chief)

V. Poprotska (Deputy of Editor-in-Chief)

N. Maslakova (Responsible for publication)

H. Boriak

A. Brovkin

L. Kostenko

V. Omel'chuk

M. Romanyuk

P. Tron'ko

A. Chekmaryov

O. Dodonov

O. Lytvynenko

V. Shyrovok

V. Ruban

B. Ihnatenko

H. Laskarzevska (Poland)

S. Philip-Martutynovych (Serbia)

I. Slawinski (Austria)

C. Bruce (Germany)

B. Zafirovski (Republic of Macedonia)

L. Biglow (Great Britane)

Заснований у 1993 році.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 189 від 09.11.1993 р.
Виходить 6 разів на рік.

Founded in 1993.
The State Registration Certificate:
KB No. 189 of 09.11.1993
Frequency of publication is bi-monthly

Адреса редакції:
НБУВ, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039,
Україна
Тел. (044) 524-43-50
E-mail: b_visnyk@csl.freenet.kiev.ua
bibvesti@bigmir.net

Editorial office address:
VNLU, 3, Prospekt 40-richja Zhovtnja, Kyiv, 03039,
Ukraine
Tel.: (044)524-43-50
E-mail: b_visnyk@csl.freenet.kiev.ua
bibvesti@bigmir.net

Передплатний індекс 74049

Subscription Index 74049

Редакційна колегія журналу
не завжди поділяє думку авторів.

The opinions expressed herein are solely the views of the authors
and do not necessarily reflect those of the editorial board.

Зміст

<i>Копанєва В.</i> «Відкритий контент» в інтернеті: становлення, проекти, правові засади	3
<i>Добко Т.</i> Сучасний розвиток бібліографічної Сковородіани	9
<i>Петрикова В.</i> Діячі краю в сучасній українській бібліографії	14
<i>Омельченко М., Затока Л.</i> Пітер Уотерс і фазова консервація бібліотечних документів.	17
<i>Захарова Н.</i> Культурно-просвітницька діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: історія становлення і розвитку (1918–1964)	20
<i>Шкира О.</i> Університетська бібліотека як інтелектуальне перехрестя студентів, науковців, освітян та бібліотекарів регіону	28

РІК УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ

<i>Лук'яненко О.</i> Vita memoriae	31
<i>Білоцерківська Г.</i> Василь Федорович Симиренко – меценат української культури.	35

ОГЛЯДИ. РЕЦЕНЗІЇ

<i>Вергунов В.</i> Київ у дзеркалі часу	39
---	----

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

Хроніка наукових подій	30
Семінар «Бібліотечно-інформаційні ресурси НАН України: формування, збереження, використання»	44

Contents

<i>Kopaneva V.</i> «Open content» in Internet: development, projects, legal bases	3
<i>Dobko T.</i> Modern development of the bibliographical Skovoroda studies	9
<i>Petrykova V.</i> Land figures in modern Ukrainian bibliography.	14
<i>Omel'chenko M., Zatoka L.</i> Peter Waters and the phase conservation of the library's documents	17
<i>Zaharova N.</i> Cultural and educational activities of the V. Vernadsky National Library of Ukraine: history of development and progress (1918–1964)	20
<i>Shkyra O.</i> University library as the intellectual crossroads of students, scientists, teachers and librarians of region	28

UKRAINIAN BOOK'S YEAR

<i>Luk'yanenko O.</i> Vita memoriae	31
<i>Bilotserkivs'ka G.</i> VasyI' Fedorovych Symyrenko – the patron of Ukrainian culture	35

REVIEWS

<i>Verhunov V.</i> Kiev in the mirror of age	39
--	----

THE CHRONICLE OF SCIENTIFIC EVENT

The chronicle of scientific event	30
The seminar «Library and informational resources of the NAS of Ukraine: formation, conservation, use»	44

УДК 004.7:021

Вікторія КОПАНЄВА,

мол. наук. співробітник

Центру бібліотечно-інформаційних технологій НБУВ

«Відкритий контент» в інтернеті: становлення, проекти, правові засади

Висвітлено витоки «відкритого контенту» в інтернеті, проаналізовано проекти відкритих інтернет-архівів (Wikipedia, Directory of Open Access Journal, Open Directory Project, «Електронні наукові фахові видання» тощо), розглянуто правові засади вільного доступу до мережових інформаційних ресурсів (суспільні ліцензії GNU General Public License, ліцензії Creative Commons).

К л ю ч о в і с л о в а: наукові комунікації, інтернет, відкритий контент, вільний доступ, авторське право.

Вступ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується інтенсифікацією глобалізаційних процесів і суттєвим зростанням ролі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) як каталізаторів соціально-економічних трансформацій¹. Поширення ІКТ обумовлює постановку проблеми знаходження нового балансу інтересів у правах на інтелектуальну власність усіх учасників системи документальних комунікацій. Загальні засади суспільного використання нових знань продовжують орієнтуватися на цінності тактичного плану (одержання прибутку від поширення інформації), а не на стратегічну перспективу за-

безпечення сталого розвитку суспільства. Основний напрям вирішення цієї проблеми – перехід від заборонної парадигми класичного авторського права до дозвільної системи поширення знань у глобальному інформаційному просторі з урахуванням некомерційних прав інтелектуальних власників.

В існуючій системі документальних комунікацій автор, відправляючи матеріали про свої інтелектуальні напрацювання у видавництво, передає йому й право розпоряджатися подальшим їх використанням. Саме видавництво заради прибутку створює бар'єри для доступу до інформації, використовуючи закон про «*copyright*». Автор, як правило, гонорар за наукові публікації не одержує: його дослідження проводились на кошти платників податків, тому обов'язок ученого – відзвітувати перед суспільством публікацією отриманих результатів. Слід наголосити, що це не тільки обов'язок, але й бажання самого вченого.

Можливість вільного поширення знань у глобальному інформаційному просторі без участі видавництва створює передумови для зміни концептуальної парадигми системи документальних комунікацій. Один із підходів до розробки нової па-

¹ Окинавская Хартия глобального информационного общества: Принята 22 июля 2000 г. лидерами стран «Большой Восьмерки» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifap.ru/ofdocs/okinhar.htm>. – Загл. с экрана; Тунисское обязательство, принятое на Всемирной встрече на высшем уровне по вопросам информационного общества (Тунисский этап) 18 ноября 2005 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/russian/conferen/wsis/wsis_commitment.htm. – Загл. с экрана.

радиками базується на феномені «**відкритого контенту**», під яким розуміють будь-які інтелектуальні продукти (текстові документи, мультимедійні матеріали, комп'ютерні програми), котрі представлені в інтернеті і допускають їх вільне копіювання та використання за умов посилання на автора інформації².

Основним завданням даної публікації є аналіз витоків, методології та проектів «відкритого контенту» в інтернеті з метою активізації використання його цінностей і методів та засобів поширення знань в Україні.

Ініціатива відкритих архівів

На початку XXI ст. неспроможність ринкової концепції в сфері ІКТ провідних країн світу, стала очевидною для більшості товариств, які беруть участь у виробництві й споживанні знань. Назріла необхідність інших підходів, які змогли б задовольнити потреби одержання й поширення інформації при дотриманні балансу інтересів виробників, посередників і користувачів у правах на інтелектуальну власність. Таким новим підходом стала концепція, яка одержала назву «**ініціатива відкритих архівів**» (ІВА; англ. *Open Archives Initiative*)³. Відзначимо, що термін «архіви» у цій назві вживається в більш специфічному, ніж традиційне, прийняте в архівній справі, значенні: під «архівом» тут розуміється сайт або портал, який надає джерела інформації у відкритий доступ.

Суть «ініціативи відкритих архівів» полягає в протиставленні неоліберальній парадигмі «знання – товар», що заводить сферу ІКТ у глухий кут, некомерційний принцип відкритого доступу до результатів наукової та технічної діяльності для широкого кола користувачів у мережевому режимі за допомогою спеціальних програмно-технологічних засобів. Технологічно ІВА йде коріннями в практику самоархівування⁴ авторами своїх наукових праць на сайтах відкритого доступу (*e-prints*). Серед основних цілей й завдань ІВА є «розробка та впровадження стандартів сумісності й взаємодії (інтероперабельності) відкритих архівів для ефек-

тивного поширення контенту», при цьому технологічна база й стандарти ІВА є «незалежні як від типу контенту, що надається, так і від економічних механізмів, пов'язаних із цим контентом, і повинні забезпечувати широкий доступ до різних цифрових матеріалів»⁵.

Упровадження ІВА сприяє формуванню суспільства знань, надаючи можливості оперативного й безкоштовного доступу до новітніх результатів досліджень провідних наукових шкіл. Беручи участь в ІВА й розмішуючи свої роботи у відкритих архівах, автори отримують свободу від комерційних видавництв, одержують можливість швидшого оповіщення наукової громадськості про досягнуті результати, оперативного закріплення своїх пріоритетів і підтримки наукового авторитету. Поряд із твердженням етичних принципів у науці, в рамках ІВА проробляються й нові економічні моделі відкритих електронних публікацій.

Ініціативі відкритих архівів передувала ідеологія відкритого програмного коду на цифрові продукти, яка була підкріплена створенням спеціальної суспільної ліцензії (Open Content License) на розповсюдження документації до програм із відкритим кодом. Подальшим розвитком ІВА є «**відкритий контент**», який виник у розвинених країнах як рух за колективне створення і розповсюдження інтелектуальних продуктів (знань, інформації, ідей тощо)⁶. Він існує у віртуальному середовищі у вигляді відкритих проектів: електронних енциклопедій і бібліотек, веб-журналів, відкритих книг і мережевої літератури, публічних сайтів, мереж *peer-to-peer*, банків ідей, відкритих наукових публікацій, дискусійних форумів і форумів особистого досвіду, відкритих освітніх і комунікативних середовищ тощо. Учасники проектів створюють оцифровані інтелектуальні продукти, використовуючи сучасні технології, спираючись на принципи кооперації і самоорганізації, вільної участі, уявлення про інформацію і знання як про суспільне надбання.

Інформація в електронній формі відноситься до «відкритого контенту», якщо вона знаходиться у відкритому доступі, а також захищена однією з публічних ліцензій (*GNU Open Public Licence* або *ліцензіями Creative Commons*), що вирішує її роз-

² Будапештская инициатива «Открытый доступ» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.soros.org/openaccess/ru/read.shtml>. – Загл. с экрана.

³ Open Archives Initiative [Electronic resource]. – Way of access: URL: <http://www.openarchives.org/OAI/OAI-organization.php>. – Title from the screen.

⁴ Негуляев Е. А. Самоархивирование [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ellib.gpntb.ru/ntb/2004/12/ntb_12_9_2004.htm. – Загл. с экрана.

⁵ Копанева В. А. Библиотека та мережева інформація // Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 2. – С. 31–36; ArXiv.org [Electronic resource]. – Way of access: URL: <http://arxiv.org/>. – Title from the screen.

⁶ Open Content [Electronic Resource]. – Way of access: URL: <http://opencontent.org/>. – Title from the screen.

повсюдження і використання. «Відкритий контент» являє собою поєднання методики кооперативного виробництва інтелектуальних продуктів на основі некомерційних цінностей; продуктів, створених на основі цієї методології (книги, статті, аудіо- та відеофайли тощо) й наданих у суспільний доступ; культури (цінностей, цілей та норм кооперації й самоорганізації), що об'єднує учасників проекту.

Особливостями «відкритого контенту» є: **стратегічний характер** – орієнтація на суспільство знань; **інноваційність** – взаємне збагачення, співробітництво авторів і споживачів інтелектуальних продуктів; **технологічність** – використання сучасних ІКТ; **ефективність** – вільна участь необмеженої кількості учасників; **соціальна значущість** – кооперація та вільне партнерство в інтелектуальному середовищі, що сприяє становленню сфери виробництва «суспільного надбання»⁷.

На даний час «відкритий контент» породив рух за колективне створення і розповсюдження інтелектуальних продуктів, знань та ідей. Масштаби і різноманіття форм дозволяють говорити як про течію, яка опирається на нові цінності, методологію й ідеологію, нові методи та засоби організації виробництва і розподілу інформації та знань, а також на нові підходи до вирішення існуючих у цій сфері юридичних проблем.

Проекти «відкритого контенту»

Сьогодні в мережі інтернет представлено значну кількість проектів, які дотримуються ідеології «відкритого контенту». Їх учасники створюють електронні інформаційні продукти у різних сферах діяльності, використовуючи сучасні комп'ютерні технології. Дані проекти спираються на суспільну мережеву інфраструктуру, прагнучи зробити її більш функціональною, стандартизованою, придатною для вирішення складних завдань і професійного спілкування.

Можливість залучення до відкритого проекту великої кількості учасників дозволяє створювати нові форми колективного знання, наприклад, **електронні енциклопедії**. Найвідоміший проект у цій області – всесвітня енциклопедія *Wikipedia*⁸. *Wikipedia* – загальнодоступна, вільно поширювана

в інтернеті енциклопедія. Вона створюється багатьма мовами світу колективною працею добровільних авторів, що використовують технологію *wiki*. З моменту зародження на початку 2001 р. *Wikipedia* неухильно росте та набирає популярність у інтернет-користувачів. Брати участь в її редагуванні те пер може будь-який користувач всесвітньої мережі. На даний час *Wikipedia* вважається кращою енциклопедією за об'ємом і тематичним охопленням: вона містить понад 6 млн статей 250 мовами світу, якість яких перевершує більшість друкарських енциклопедій світу і постійно поліпшується завдяки притоку нових учасників проекту. Українська складова *Wikipedia* має близько 120 тис. статей.

Хоча мережа інтернет спочатку створювалася для наукового спілкування, проблема розповсюдження результатів наукових досліджень із використанням ІКТ залишається актуальною до цих пір. На сьогодні періодичні наукові видання, які мають обмежене розповсюдження, щорічно публікують понад 2,5 млн відрецензованих статей. На початку XXI ст. світова наукова спільнота поставила відкритий доступ до онлайн-журналів у число основних проблем, підтвердивши, що вчений світ розглядає вільне використання публікацій як актуальну практику наукової комунікації. Прикладом такої практики є проект *Directory of Open Access Journal (DOAJ)*⁹. Його творці під відкритим доступом «розуміють, що публікації в системі інтернет відкриті для всіх без оплати; користувачам дозволено їх читати, завантажувати, копіювати, поширювати, роздруковувати, проводити своє дослідження на їх основі, приєднувати їх до повних текстів відповідних статей, використовувати їх для складання покажчиків, вводити в програмне забезпечення або використовувати в інших передбачених законом цілях за відсутності фінансових, правових або технічних перешкод, за винятком тих, які регулюють доступ до самого інтернету. Єдиним обмеженням на відтворення і розповсюдження публікацій у цій сфері є право автора контролювати цілісність своєї роботи, а також обов'язкові посилання на його ім'я при її використанні і цитуванні»¹⁰.

Вчені об'єднуються для створення проектів на основі методу «відкритого контенту» також із метою проведення вільних дискусій із широкого кола міждисциплінарних завдань. Прикладом може бути

⁷ Keats D. W. Collaborative development of OC: A process model to unlock the potential for African universities // First Monday. – 2003. – Vol. 8_2 [Electronic resource]. – Way of access: URL: http://firstmonday.org/issues/issue8_2/keats/index.html#note5. – Title from the screen.

⁸ Wikipedia [Electronic Resource]. – Way of access: URL: <http://www.wikipedia.org/>. – Title from the screen.

⁹ Directory of Open Access Journals (DOAJ) [Electronic resource]. – Way of access: URL: <http://www.doaj.org/>. – Title from the screen.

¹⁰ Ibid.

мережеве співтовариство учених *Edge* (www.Edge.org)¹¹, що об'єднує на підставі неформального членства найоригінальніші уми світу. Метою співтовариства є підтримка досліджень і дискусій у сфері філософії, гуманітаристики, природничих наук, інтелектуальний і гуманітарний розвиток сучасників. Учасники проекту володіють «сору-гіт» на свої публікації під вільною ліцензією, що вирішує вільне використання матеріалів і ідей, які містяться в них. Проект є спробою зібрати в рамках одного сайту у формі постійної дискусії кібереліту, критичну масу науковців і фахівців, котрі мають величезний вплив на хід революції в сфері ІКТ і представляють такі галузі знань, як еволюційна біологія, генетика, інформатика, нейрофізіологія, психологія та фізика.

Проекти «відкритого контенту» з міждисциплінарних досліджень, засновані на виявленні й рівності всіх точок зору, повинні сприяти побудові єдиної зв'язної системи, яку метафорично можна представити як «Будинок знань», своєрідний Всесвітній банк знань, що постійно поповнюється новою інформацією і результатами досліджень. Кроком у цьому напрямі є проект створення сайту «Аристотель» (*Aristotle*) вищезгаданого співтовариства *Edge*, в якому пропонується представляти закони і теорії у вигляді зв'язного контенту, що містить у стислому вигляді всю можливу пізнавальну інформацію в різних формах – від визначень основоположних понять і опису історії питання до віртуального середовища – та дозволяє змодельовувати наочний експеримент. Якщо подібний «Будинок знань» буде створений, час між появою нового знання і осмисленням, включенням його в «обіг» світової науки, економіки і системи освіти стане мінімальним.

В інтернеті створено *Open Directory Project (ODP, відкритий каталог)*¹² також відомий як *dmoz* – багатомовний вільний каталог посилань на сайти всесвітньої павутини, який підтримується віртуальним співтовариством добровільних редакторів. На 1 жовтня 2006 р. у публічній частині цього каталогу описано близько 5 млн сайтів, що структуровані у більш ніж 800 тис. підрозділах. Каталог має 80 мовних розділів, ще 96 знаходяться в підготовчій стадії. За час існування в проекті взяли участь 75 тис. редакторів. Розділ для сайтів російською мовою за-

ймає 10-те місце серед найбільших мовних розділів в *Open Directory Project*.

Інший вектор активності у сфері відкритого контенту спрямований на збереження культурної спадщини, створення **відкритих віртуальних архівів, музеїв і галерей**. Музеї та бібліотеки бачать у відкритих проектах можливість надати доступ до своїх фондів усім бажаючим зі всього світу. Іноді таким чином можна показати те, чого не можна побачити ні за яких інших обставин, наприклад, деталі живописних полотен. Людством за свою історію накопичені чималі архіви, фонди музеїв містять мільйони одиниць зберігання, що у багато разів перевищує можливості їх відкритого показу. Віртуальні музеї, сховища і онлайнві енциклопедії, наприклад, *The Conservation and Art Materials Encyclopedia Online (CAMEO)*¹³ вирішують це завдання, забезпечуючи високоякісною інформацією як потенційних відвідувачів, так і професіоналів, які працюють у сфері мистецтв.

У сфері освіти з'являються проекти, що спираються на такі ідеї: вільного розповсюдження курсів і методик викладання; створення засобів проектування таких курсів і методик. Цей рух позиціонує себе як рух за відкрите навчання (*open course*)¹⁴. Слід відзначити, що слово «*course*» можна перекладати двоюко, оскільки може йтися про курс не тільки як про набір відкритих навчальних матеріалів, але і як про траєкторію навчання.

Проблема вирівнювання національних освітніх стандартів поставила сферу освіти перед необхідністю перегляду пропрістарного підходу до змісту освіти: освітній контент не може і не повинен бути закритим або розглядатися як власність університету або викладача. Піонером у створенні всеосяжного університетського курсу з основних навчальних предметів є ініціатива одного з кращих університетів світу, Массачусетського технологічного інституту (*Massachusetts institute of technology*)¹⁵, який в 1966 р. серед інших стояв біля витоків створення інтернету. Завдяки інституту, який помістив на своєму сайті <http://ocw.mit.edu/index.html> у відкритому доступі всі матеріали курсів своїх факультетів, викладачі і

¹¹ Edge [Electronic resource]. – Way of access: URL: <http://www.edge.org/>. – Title from the screen.

¹² Open Directory Project [Electronic Resource]. – Way of access: URL: <http://dmoz.org/about.html>. – Title from the screen.

¹³ Conservation and Art Materials Encyclopedia Online (CAMEO) [Electronic Resource]. – Way of access: URL: <http://cameo.mfa.org/index.asp>. – Title from the screen.

¹⁴ Open Source [Electronic Resource]. – Way of access: URL: <http://www.opensource.org/>. – Title from the screen.

¹⁵ Massachusetts institute of technology [Electronic resource]. – Way of access: URL: <http://web.mit.edu/>. – Title from the screen.

студенти всього світу отримали можливість не тільки ознайомитися з досвідом викладання, але і вільно використовувати лекції і навчальні матеріали, а також унікальні методики інституту для самоосвіти, розробки власних курсів, навчання викладачів, уніфікації вимог до якості навчання тощо. Проте ініціатива Массачусетського технологічного інституту не обмежується тільки вільним доступом до вже існуючих ресурсів. Розвивається проект *O.K.I. (Open Knowledge Initiative)*¹⁶, що розробляє специфікації модульної архітектури освітнього контенту, які дозволять стандартизувати вимоги до розробки освітніх курсів і модулів, а також пов'язувати між собою модулі різних виробників контенту.

Традиційні підходи до методик викладання також піддаються перегляду. У *Rice University* (Х'юстон, США)¹⁷ розвивається проект *Connexions* (<http://cnx.org/>), який має на меті створити інструменти, за допомогою яких студент при сприятливих умовах міг би формувати свій власний план освоєння матеріалу, що враховує особливості сприйняття. Проект дозволяє групувати знання на невеликі модулі, зв'язуючи їх в матричні структури. Електронні підручники з матричною структурою як альтернатива традиційним підручникам на паперових носіях дозволять легше орієнтуватися у матеріалі і через систему «лінз» дивитися на матеріал, який вивчається, під різними точками зору. Глибина освоєння матеріалу також легко піддаватиметься ранжуванню, що дозволить викладати науки у будь-якому об'ємі і на будь-якому рівні, забезпечуючи заданий рівень вивчення. Із застосуванням інструментів і методів відкритого контенту предметом співтворчості студента і викладача стане сам спосіб вивчення предмета.

Концепції і методологія відкритого контенту сучасно освіти найкращим чином відповідають системі так званого «електронного навчання» – *e-Learning*. Цей новий вигляд освіти безпосередньо пов'язаний із можливостями мультимедіа інтернету. Наприклад, проект *GLOBE (Global Learning and Observations to Benefit the Environment)*¹⁸ – ме-

режа, яка об'єднує студентів і викладачів із понад 7 тис. освітніх установ більше 80 країн.

В Україні до проектів відкритого контенту можна віднести проект «Електронні наукові фахові видання», що підтримується Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського. Ці видання являють собою мережеві журнали, що включені до затверджених ВАК України переліків наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора, кандидата наук і на які можна посилатися у наукових статтях та дисертаціях. Одержувачами цих видань є Книжкова палата України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна парламентська бібліотека України. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського та Національна парламентська бібліотека України забезпечують безкоштовний доступ до повних текстів статей на своїх сайтах¹⁹.

Правові засади «відкритого контенту»

Продукти «відкритого контенту» захищаються спеціальними ліцензіями, що відрізняються від традиційного «*copyright*». У 1983 р. Р. Столман організував **проект GNU**²⁰, у рамках якого була розроблена перша суспільна ліцензія *GNU General Public License (GPL)*²¹, де були сформульовані правила поширення та використання відкритого програмного забезпечення. Ці правила, які базуються на дозволі, а не забороні, одержали назву «*copyleft*». Надалі було розроблено широкий клас публічних суспільних ліцензій, які стосуються різних аспектів використання відкритого контенту й враховують особливості здобутків (ліцензії *GNU, Open Content License, Open Publication License, Artistic License* та ін.). Усі вони ґрунтуються на ідеї надати авторам свободу розпоряджатися своїм здобутком на їх власний розсуд, а не так, як визначає «*copyright*». Нагадаємо: класичне авторське право (*Copyright Law*) виходить із перед-

¹⁶ Open Knowledge Initiative (O.K.I.) [Electronic resource]. – Way of access: URL: <http://www.okiproject.org/>. – Title from the screen.

¹⁷ Rice University [Electronic resource]. – Way of access: URL: <http://www.rice.edu/>. – Title from the screen.

¹⁸ GLOBE (Global Learning and Observations to Benefit the Environment) [Electronic resource]. – Way of access: URL: http://www.globe.gov/globe_flash.html. – Title from the screen.

¹⁹ Положення про електронні наукові фахові видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://gnu.mirror-space.org/licenses/license-list.ru.html#DocumentationLicenses>. – Загол. з екрану.

²⁰ GNU General Public License [Electronic Resource]. – Way of access: URL: <http://www.gnu.org/licenses/gpl.html>. – Title from the screen.

²¹ Список ліцензій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://gnu.mirror-space.org/licenses/license-list.ru.html#DocumentationLicenses>. – Загл. с екрана.

умови, що автор бажає всіляко відгородити своє творіння від зазіхань третіх осіб, а використання здобутків сприймає як спосіб одержання прибутку. Багато авторів хотіли б мати більш гнучке право, наприклад для того, щоб розділити комерційне й некомерційне використання своїх напрацювань.

Можливість залучення зарубіжних ресурсів сьогодні надається ще і ліцензіями *Creative Commons*²², розробка яких була розпочата 2002 р. однойменною організацією під керівництвом професора права Стендфордського університету Лоренса Лессига (*Lawrence Lessig*). За задумами розробників, *Creative Commons* являє собою певний конструктор ліцензій, у якому кожному автору надається можливість обрати варіант, який його задовольняє. Основними критеріями вибору визначено:

- необхідність визначення автора твору;
- можливість комерційного (некомерційного) використання;
- можливість створення похідних творів;
- необхідність поширення похідних творів під тією ж ліцензією, під якою було опубліковано первинний.

Визначальне значення для поширення ліцензій *Creative Commons* може надати використання мета-даних *Creative Commons* на рівні інституціональних репозиторіїв (*institutional repositories*), які підтримуються бібліотеками, архівними установами, науковими та навчальними центрами при формуванні їх електронних архівів. Питання про можливість використання ліцензій *Creative Commons* для потреб наукової спільноти досліджувалося у межах проекту RoMEO²³, автори якого дійшли висновку про доцільність використання цих ліцензій для опису умов доступу до наукових матеріалів. Важливими позитивними чинниками

²² Creative Commons [Electronic resource]. – Way of access: URL: <http://creativecommons.org/>. – Title from the screen; *Негуляев Е. А.* Лицензии Creative Commons и правовые проблемы использования электронных ресурсов [Электронный ресурс] / Восьмая международная конференция и выставка «LIBCOM–2004» «Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек» (15–19 нояб. 2004 г.). – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/libcom4/index3.cfm?n=tez/doc4/doc1>. – Загл. с экрана.

²³ SHERPA/RoMEO [Electronic Resource]. – Way of access: URL: <http://www.sherpa.ac.uk/projects/sherparomeo.html>. – Title from the screen.

при цьому є широка розповсюдженість *Creative Commons* і наявність розвинених сервісів для «непідготовлених» користувачів. У цілому ж ліцензії *Creative Commons* – це інструмент, який активно розвивається та використовується. Він не є запереченням *copyright*, а його трансформацією у вигляді, коли *copyright* не перешкоджає вільному поширенню інформації²⁴.

Таким чином, прогалина, котра існувала донедавна між «*copyright*» і повною свободою дій, була заповнена публічними ліцензіями і ліцензіями *Creative Commons*, які дозволили, з одного боку, інформації та іншим інтелектуальним надбанням вільно циркулювати й розвиватися, а з іншого, надали авторам гнучкі можливості обмежити використання своїх здобутків у тих рамках, які вони вважають потрібними.

Висновки

В умовах глобалізації та розвитку ІКТ суспільство започатковує нові підходи до формування й поширення інформації та знань і пропагує та втілює їх у життя шляхом створення інтелектуальних продуктів і рішень методами «відкритого контенту». Сукупність проектів «відкритого контенту» утворює мережеве середовище, що самоорганізовується, й являє собою єдину систему виробництва, переробки, творчого осмислення та використання сховища (*repository*) інформації, накопиченої людством за всю історію.

Для прискорення руху за «відкритий контент» в Україні доцільно:

- поширювати мережеву практику переходу від «*copyright*» до суспільних ліцензій *GNU (General Public License)* та ліцензій *Creative Commons*;
- трансформувати формування колекції електронних наукових фахових видань у загальнодержавний проект створення відкритого порталу публікацій українських учених і фахівців;
- започаткувати на базі наукових бібліотек децентралізовану систему галузевих і тематичних відкритих архівів;
- інтенсифікувати створення в українському сегменті інтернету системи «дзеркал» відкритих джерел інформації.

²⁴ *Копанєва В. А.* Архівування науково-інформаційних ресурсів Інтернет: основні концептуальні положення // Бібліотечний вісник. – 2005. – № 2. – С. 14–19.

УДК 929:1Сковорода Г.(477)(01)

Тетяна ДОБКО,

зав. відділу довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ,
канд. іст. наук, ст. наук. співробітник

Сучасний розвиток бібліографічної Сковородіани

У статті досліджено видання біобібліографічних покажчиків і списків літератури, присвячених Григорію Сковороді (від 1862 до 2006 р.), зроблено висновок щодо необхідності координації бібліографічної діяльності.

К л ю ч о в і с л о в а: Григорій Савич Сковорода, біобібліографічний покажчик, бібліографічна діяльність.

Творення Української держави потребує глибокого дослідження і осмислення як української історії взагалі, так і творчого спадку окремих особистостей зокрема.

Слід відзначити, що постать Григорія Сковороди, видатного українського філософа і поета, завжди приваблювала істориків, літературознавців, філософів, бібліографів, а останніми роками інтерес до осмислення його творчої спадщини, світобачення і світовідчуття посилюється. Певним чином активізації цього сприяла ювілейна дата – 280-річчя від дня його народження (2002). Було видано збірники його творів, відбулися всеукраїнські та міжнародні наукові конференції та Міжнародні Сковородинівські читання тощо, де всебічно обговорювалися непересічна постать українського генія, його ідейна, літературна спадщина, поетичний талант. Низка дисертаційних та монографічних досліджень, присвячених видатному мислителю, є підтвердженням усвідомлення суспільством необхідності всебічного вивчення ідей Г. Сковороди для культурного життя сучасної України.

Як відомо, доступу до інформації, розкриттю документальних масивів, присвячених особистостям, сприяють біобібліографічні покажчики.

Серед бібліографічних посібників, присвячених Григорію Сковороді, або видань, які містять бібліографічні відомості про нього і його праці, розглянемо найосновніші у хронологічній послідовності:

Халявській Оресть [Данилевський Г.]. Сковорода. Украинский писатель XVIII века: (Материалы для истории южнорусской лите-

ратуры) // Основа. – 1862. – Серп. – X. – С. 1–39; Жовт. (сент.). – VII. – С. 39–96.

Зі змісту: Глава IV. Библиографический обзор сочинений Сковороды. – С. 65–96. Включає розділи: I. Перечень печатных сочинений Сковороды II. Перечень неизданных сочинений Сковороды. III. Перечень печатных статей о Сковороде. Відображено праці за 1798–1861 рр.

Указатель источников для ознакомления с Южной Русью / Сост. Д. Дорошенко. – СПб., 1904. – 62 с.

Зі змісту: XXV. Украинские философы (Гр. Сковорода, Д. Велланский, П. Юркевичь).

Л. Ч. [Чижиков Л. А.]. Г. Сковорода: Проба бібліографії // Зап. Наук. т-ва ім. Шевченка. – 1899. – Т. 30. – Кн. 4. – Miscellanea: Г. Сковорода. – С. 1–4.

Розділи: Видання його писань; Про нього.

Чижиков Л. А. Григорій Савичь Сковорода: Библиогр. о немь материалы) // Изв. Одес. Библиогр. О-ва при имп. Новорос. ун-те. – 1913. – Т. 2, вып. 1. – С. 30–48¹.

Матеріал систематизовано за розділами: I. Исследования, статьи и заметки о Г. С. Сковороде. II. Сочинения и издания, въ которыхъ упоминается Г. С. Сковорода.

Коваленко Гр. Григорій Сковорода, його життя і твори. – Полтава: З друкарні Т-ва «Печатне Діло», 1919. – 156 с.

¹ Окремим відбитком надруковано 75 прим. У відділі довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ зберігається один із примірників із дарчим написом Л. А. Чижикова редакції «Киевской Старини».

Зі змісту: Бібліографічний показник. – С. 155–156.

Петров В. В. Література про Сковороду // Книгарь. – К., 1920. – № 1–3 (29–31). – Стовп. 15–24.

Огляд літератури.

Література про Сковороду / Зібрав Л. // Котович А. Григорій Савич Сковорода український філософ XVIII ст. – Л.: Накладом вид-ва «Молода Україна», 1924. – С. 47–48.

Багалій Д. І. Бібліографічний показник розвідок про Сковороду // Багалій Д. І. Український мандрівний філософ Гр. Савич Сковорода. – Х., 1926. – С. 277–393.

Бібліографічний огляд та список літератури, 222 назви, укладений за хронологією охоплене літературу за 1806–1923 рр.

Ковалівський Андрій. Сковорода в західній літературі: [Бібліогр. огляд] // Україна. – 1929. – Кн. 35. – Лип.–серп. – С. 121–132.

Українські письменники : Біо-бібліогр. слов.: У 5 т. Т. 1 Давня українська література (X–XVIII ст. ст.) / Ред. кол.: О. І. Білецький (голова) та ін.; Уклад Л. Є. Махновець; Відп. ред. О. І. Білецький. – К.: Держлітвидав, 1960. – 979 с.

Зі змісту: Сковорода Григорій. – С. 520–536. Бібліографія складається з трьох розділів, позначених римськими цифрами (I–III) і відповідно подає: тексти Г. С. Сковороди, розвідки про нього та біобібліографію. Всередині розділів матеріал систематизовано за хронологією. Включено публікації за 1798–1959 рр.

Перевидання:

Українські письменники: Біо-бібліогр. словник: У 5 т. Т. 1. Давня українська література (XI–XVIII ст. ст.) – Вид. перероблене / Ред. кол.: О. І. Білецький (голова) та ін.; Уклад Л. Є. Махновець; Відп. ред. О. І. Білецький; Передм. І. Ісіченка. – Х.: Прапор, 2005. – 976 с.

Перевидання довідника відтворює зміст оригіналу, обмежуючись мовною редакцією, уточненням та доповненням деяких біографічних довідок про письменників. Бібліографічні відомості не доповнювалися й докорінно не перероблялися. Здійснено лише пристосування форми бібліографічного опису до сучасних норм.

Зі змісту: Сковорода Григорій (22.11.1722 – 29.10.1794). – С. 526–542.

Сміюн О. Д. Григорій Савич Сковорода. 1722–1794: (До 240-річчя з дня народж.): Рекоменд. список літератури / Наук. б-ка Львів. держ. ун-ту ім. І. Франка. Відділ бібліографії. – Львів, 1962. – 10 с.

Личные архивные фонды в государственных хранилищах СССР: Указ. / Глав. арх. упр. при Совете Мин-в СССР. Гос. Б-ка СССР им. В. И. Ленина. Архив АН СССР; Сост.: Э. В. Колосова, А. А. Хомак, В. В. Цаплин и др. – М., 1963. – Т. 2: Н–Я. – 502 с.

Відомості про рукописи Г. С. Сковороди, які знаходяться в державних архівах. – С. 167.

Григорій Сковорода. Біобібліографія / Склали: Е. С. Беркович, Р. А. Ставинська, Р. І. Штраймиш; Вступ. ст. А. М. Ніженець. – Х.: Вид-во Харк. ун-ту, 1968. – 181 с.

Матеріал подано у двох основних частинах: «Твори Г. С. Сковороди», «Література про Г. С. Сковороду». Перша частина складається з таких розділів: I. Видання творів Г. С. Сковороди. II. Першодруки та публікації окремих творів. 1. Філософські твори Г. С. Сковороди. 2. Художні твори Г. С. Сковороди. Вірші та пісні. Байки. 3. Переклади Г. С. Сковороди. 4. Листи Г. С. Сковороди. 5. Окремі думки та афоризми з творів Г. С. Сковороди.

До другої частини входять розділи: I. Прогресивні діячі культури про Г. С. Сковороду. II. Життя та творчість Г. С. Сковороди. Загальні роботи. III. Філософські та суспільно-політичні погляди Г. С. Сковороди. IV. Г. С. Сковорода і релігія. V. Г. С. Сковорода – письменник. VI. Мова творів Г. С. Сковороди. VII. Педагогічні погляди Г. С. Сковороди. VIII. Г. С. Сковорода в художній літературі. Критична література про художні твори, присвячені Г. С. Сковороді. IX. Вшанування пам'яті Г. С. Сковороди та пам'ятні місця, зв'язані з ім'ям Г. С. Сковороди. X. Бібліографічні показники і списки творів Г. С. Сковороди, а також літератури про нього. XI. Ілюстративні матеріали.

Показник вміщує 1217 записів. Пошуку матеріалів сприяє *Іменний показник*.

Григорій Сковорода. Біобібліографія. – 2-е вид., випр. і доп. / Уклад.: Е. С. Беркович, А. В. Дашковська, В. Д. Прокопова, Р. А. Ставинська, Ю. Г. Шевченко, Р. І. Штраймиш; Вступ. ст. А. М. Ніженець. – Х.: Вид-во Харк. ун-ту, 1972. – 203 с.

Порівняно з першим виданням покажчик доповнено розділом «Твори Г. С. Сковороди та література про нього за 1966–1971 роки». Включено документи, надруковані в СРСР українською та російською мовами. Вміщено 1442 бібліографічних записів.

Іван Вишенський. Григорій Сковорода: Реком. покажч. літ-ри / Львів. держ. наук. б-ка; Склав В. І. Лучук; Ред. М. П. Гуменюк. – Л., 1970. – 40 с.

Зі змісту: Григорій Сковорода. Життя і творчість Григорія Сковороди. Твори Григорія Сковороди. Література про Григорія Сковороду. Образ Григорія Сковороди в українській літературі. – С. 16-40.

Григорій Сковорода в школі: Корот. бібліогр. покажч. / Упоряд. М. І. Дереворіз; Чернівець. обл. ін-т удосконалення вчителів. Б-ка Чернівець. держ. ун-ту. – Чернівці, 1972. – 20 с.

Матеріал структуровано за розділами: I. Найосновніші видання творів Г. С. Сковороди; II. Матеріали про світогляд, життєвий і творчий шлях Г. С. Сковороди. Методика вивчення його творів у загальноосвітній школі III. Образ Г. С. Сковороди в художній літературі.

Григорій Савич Сковорода. 1722–1972: (Метод. реком. бібліотекареві) / Складач Л. Балацька; М-во культури УРСР. Держ. респ. б-ка УРСР ім. КПРС. – К., 1972. – 18 с.

Поліщук Ф. М. Григорій Сковорода: Семінарії. – К.: Вища шк., 1972. – 207 с.

Вміщено значний бібліографічний матеріал.

Зі змісту: Розділ третій. Коротка бібліографія творів Г. С. Сковороди та критичної літератури про нього. – С. 113–128. Структура: I. Основні видання творів Г. С. Сковороди. II. Критична література про творчість Г. С. Сковороди. Окремо виділені «Бібліографічні посібники» і «Список авторефератів, докторських і кандидатських дисертацій про творчість Г. С. Сковороди». Бібліографію наведено також за тематичними підрозділами розділу «Теми для самостійної роботи з основною бібліографією» після текстів.

Григорій Сковорода в художній літературі та мистецтві: (Короткий бібліогр. покажч.) / Склав І. А. Співак. – Чернівці, 1983. – 15 с.

Мишанич О. Григорій Сковорода: Нарис життя і творчості. – К.: Акціонер. т-во «Обереги», 1994. – 46 с.

Зі змісту: Бібліографія. – С. 35–45. Бібліогра-

фія містить окремі книжкові видання творів Г. С. Сковороди і вибрані наукові та художні твори про його життя і творчість. Подано також список повніших бібліографічних покажчиків творів письменника та літератури про нього. Те саме:

Біографія // Сковорода Г. Твори: У 2 т. – К., 1994. – Т. 1. – С. 36–46;

Біографія // Сковорода Г. Твори: У 2 т. – К., 2005. – Т. 1. – С. 36–46.

Український Сократ – Григорій Савич Сковорода: Пам'ятка читачеві / Харк. обл. універс. наук. б-ка / Складачі: Н. П. Полях, Л. О. Сашкова.; Заг. ред. О. А. Марченко. – Х.: Смалья, 1995. – 24 с.

Включено відомості про твори Г. С. Сковороди і літературу про нього, переважно 70–90-х років ХХ ст. більшу частину становлять праці харківських авторів, а також матеріали про зв'язок Г. С. Сковороди з Харківщиною.

Харківське історико-філологічне товариство (1877–1919): Бібліогр. покажч. / Уклад.: М. Г. Швалб, С. Б. Глибицька; Наук. ред. С. І. Посохов; М-во освіти і науки України. Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х.: НМЦ «СД», 2002. – 86 с. – (До 100-річчя XII Археологічного з'їзду).

Зі змісту: Ушанування пам'яті Г. С. Сковороди. – С. 24–26.

У рік 280-літнього ювілею з дня народження Г. Сковороди крім методичних матеріалів, бібліографічних списків Сумської ОУНБ Київської обласної бібліотеки для дітей одночасно побачили світ два серйозних покажчики, у яких зібраний матеріал представлено у хронологічній послідовності і включено публікації українською та іноземними мовами.

Два століття Сковородіани: Бібліогр. довідник = Two centuries of Skovorodiana: Bibliographical guide / Укладачі: Л. Ушкалов, С. Вакуленко, А. Євтушенко; Загальний нагляд, наук. ред. та передне слово Л. Ушкалова. – Х.: Акта, 2002. – 528 с.

Григорій Сковорода. 1722–1794: Бібліогр. покажчик / Нац. парлам. б-ка України; Нац. музей літ-ри України; Уклад.: Г. І. Гамалій, В. В. Шевченко; Наук. ред. Р. С. Жданова. – К., 2002. – 136 с. – До 280-річчя від дня народження.

Особливістю харківського видання є включення до бібліографії зарубіжних публікацій, по-

дання анотацій, коментарів, предметного покажчика і оформлення видання паралельно англійською мовою, а також вишукане поліграфічне виконання. До його укладання були залучені науковці різних установ України та зарубіжжя: Павел Балмуш (Кишинів), Юрій Барабаш (Москва), Наталія Бордукова (Харків), Джованна Броджі Беркофф (Рим), Лідія Гнатюк (Київ), Андрій Даниленко (Нью-Йорк), Марія Ді Сальво (Павія), Микола Корпанюк (Переяслав-Хмельницький), Олександр Кривуля (Харків), Магдаліна Ласко-Куцюк (Бухарест), Олена Лямпрехт (Харків), Олег Марченко (Москва), Ростислав Мельників (Харків), Міхаель Мозер (Відень), Юрій Пелешенко (Київ), Володимир Пилипович (Перемишль).

Покажчик «Два століття Сковородіани» (Х., 2002), який містить 2203 записів, відображає літературу за 1798–2002 рр. Однак бібліографічних відомостей значно більше, тому що аналогічні публікації («те саме», «ibidem» тощо) вміщено після першої публікації, додано також рецензії на видання. До того ж трапляється, що пізніші публікації, перевидання подані в більш ранній хронологічній рубриці без відповідної відсилки у рубриці за роком справжньої публікації (до прикладу публікація І. Кулжинського 1959 р. відображено після № 6 за хронологією 1825 р.). На нашу думку це не є правомірним. Допоміжні покажчики: *Покажчик авторів, Предметний покажчик*.

З огляду на постатейний розпис збірників наукових праць, тез доповідей, матеріалів конференцій тощо інформаційний обсяг покажчика «Два століття Сковородіани» значніший. Зручною є нумерація статей у збірниках, зміст яких розкрито, що сприяє оптимізації пошуку інформації. Праці та твори Г. Сковороди розміщено поряд із літературою про його творчість за хронологією. На нашу думку доцільніше було подати їх окремим розділом.

Покажчик «Григорій Сковорода» (К., 2002) відображає літературу про життя і творчість Г. С. Сковороди за 1806–2002 рр. Включено 1645 бібліографічних записів. Допоміжні покажчики: *Іменний покажчик, Систематично-предметний покажчик*. Розміщення літератури у межах року – за абеткою авторів чи назв творів; спершу – праці кирилицею, далі – латиницею.

Порівняльний аналіз покажчиків засвідчив вміщення в кожному з них значної частини публікацій, не відображаних в іншому. До того ж не лише за останні роки, а практично протягом усього періоду у покажчиках об'єктивно існують певні розбіжності, як у відображенні оригінальних матеріалів, так й в описі ідентичних праць.

Слід зауважити, що дані покажчики є вагомим продовженням покажчика «Григорій Сковорода: Біобібліографія» (2-е вид., випр. і доп. – Х., 1972), про який йшлося вище і який, як видно зі змістового аналізу бібліографічних записів, укладачі двох покажчиків використовували, зазначивши в передмовах, що це – «досі найґрунтовніше джерело такого ґатунку... ретельно підготовлене працівниками Центральної наукової бібліотеки Харківського університету...»². «Найґрунтовніший з числа тих, які коли-небудь видавалися, він видається вдалою спробою досягнення тематично неоднорідної та ідейно строкатої гама дослідницьких викладів про славного сина землі української і з уваги на повноту та наукову вивіреність може бути віднесений до безперечних досягнень праць такого ґатунку»³.

Покажчики не лише доповнюють його хронологічно, подаючи матеріал відсутній за останні 30 років, а й вміщуючи публікації, які не були включено у попередні радянські видання з ідеологічних міркувань. У покажчиках є рубрика «Бібліографічні покажчики» в *Предметному покажчику* та «Бібліографічні посібники. Бібліографічні списки» в *Систематично-предметному* іншого, що дасть можливість дослідникові ще більше розширити джерелознавчу базу.

Заслугує на увагу бібліографічний покажчик «Григорій Сковорода (1722–1794)», підготовлений науковою бібліотекою Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (2006).

Григорій Сковорода (1722–1794): Біобібліогр. покажч. / Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ун-т ім. Григорія Сковороди. Бібліотека / Уклад.: О. Шкира, А. Яковенко, І. Корж, Л. Губар, А. Глієва, Л. Забари-

² Ушкалов Л. Переднє слово // Два століття Сковородіани: Бібліогр. довідник = Two centuries of Skovorodiana: Bibliographical guide. – Х.: Акта, 2002. – С. 6.

³ Від укладачів // Григорій Сковорода. 1722–1794: Бібліогр. покажч. – К., 2002. – С. 3–4.

ло, Н. Обертій. – Переяслав-Хмельницький, 2006. – 166 с.: іл.

Увійти в документальний матеріал спадщини Сковороди допомагають вступна стаття ректора Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди члена-кореспондента педагогічних наук України, доктора історичних наук, професора Віктора Коцура «Мандрівний старчик» чи великий філософ і учитель сучасності» та стаття В. В. Нікітіної «Переяславщина в житті Г. С. Сковороди». Додаткову інформацію містять «Слово від упорядників» і «Короткий літопис життя і творчості Г. Сковороди».

Вдало розроблена укладачами структура покажчика, детальна систематизація дозволяє швидко знайти відображені матеріали з широкого спектра публікацій. Бібліографічний покажчик структуровано за розділами: *Літературно-педагогічна спадщина Г. Сковороди; Матеріали про життя та діяльність Г. Сковороди (Історія; Педагогіка; Літературознавство; Художні твори про Г. Сковороду; Мистецтво; Релігія; Філософія й етика; Психологія); Бібліографічні матеріали; Вшанування пам'яті Г. Сковороди.* В окремому розділі «З міркувань Г. Сковороди» наведено крилаті вислови, афоризми з творів філософа. Пошуку матеріалів сприяє й *Іменний покажчик*.

Бібліографічний опис здійснено згідно з чинними в Україні державними стандартами. Важливо, що упорядники подали анотації або пояснення там, де назва статті не відображає її змісту, більшість із них сприяє глибокому розкриттю та розумінню матеріалу, заощаджуючи час науковця для творчої праці. Безперечно, упорядниками здійснена величезна ретельна робота з виявлення, систематизації, відображення документів.

Не будемо акцентувати увагу на прогалинах у відображенні різних джерел, окремих похибках,

які є в кожному з названих вище трьох останніх покажчиках. Важливіше, що вони створені та доповнюють один одного. У комплексі вони дають можливість більш цілісно висвітлити науковий та літературний спадок Г. С. Сковороди. Хоча паралелізм і відсутність координації підготовки бібліографічних праць не є виправданими на державному рівні. У покажчиках відображено багато раритетних видань. З огляду на зауваження укладачів, що більшість джерел опрацьовано *de visu*, бажано було б зазначити місцезнаходження документів у фондах книгозбірень. Щодо цього є лише посилання на наявність окремих документів у фондах музеїв Г. Сковороди, В. Заболотнього тощо (покажчик «Григорій Сковорода» (Переяслав-Хмельницький, 2006)).

Бібліографічні праці фахівців Києва, Харкова і Переяслав-Хмельницького вводять у науковий обіг величезний масив інформації, що сприятиме глибокому науковому вивченню творчої спадщини Григорія Савича, допоможуть скористатися творами, відображеним у покажчиках, які й нині не втратили актуальності, наукового значення, філософського змісту, залишилися зразком поетичного мистецтва. Видання безперечно пожвалять інтерес науковців і студентської молоді до пізнання та осмислення духовних надбань українського народу.

Вітаючи останні бібліографічні розвідки, присвячені життю і творчості видатного українського філософа, і не заперечуючи права авторів на власні творчі бачення, як писав Г. Сковорода: «Всякому городу нрав и права», зауважимо, що праця з укладання бібліографічного реєстру творчої спадщини видатного мислителя була б ґрунтовнішою, якби науковці України і зарубіжжя об'єднали свої зусилля і створили на сучасних науково-методичних засадах єдиний покажчик, який акумулював і всебічно висвітлював в одному виданні (можливо декількатомному) усі напрацювання у цій царині на сьогодні.

Валентина ПЕТРИКОВА,

доцент Харківської державної академії дизайну та мистецтв,
канд. іст. наук

Діячі краю в сучасній українській бібліографії

Подано тематико-типологічний аналіз краєзнавчих персональних і біобібліографічних покажчиків, виданих в Україні за період 1918–1991 рр. Передумовою становлення та розвитку бібліографічної діяльності з об'єктом «діячі краю» є завдання Постійної комісії для видання біографічного словника діячів України при УАН, створеної в 1918 році.

К л ю ч о в і с л о в а: краєзнавство, бібліографічний словник, персональний покажчик.

Біобібліографічні словники та персональні покажчики у сучасній науковій та бібліографічній практиці становлять самостійну групу інформаційних видань, об'єднаних низкою функціональних завдань. Особлива увага до створення і видання біобібліографічних покажчиків пояснюється тим фактором, що з точки зору науково-методичних засад створення їх слід вважати ефективним засобом інформаційного забезпечення науки як соціального інституту.

Постійна комісія для видання біографічного словника діячів України, заснована в 1918 р., декларувала: «Бібліографічний словник діячів української землі мусить заповнити прогалину в нашій історичній літературі, переважно в біо- та бібліографічній» [3, с. 70]. Серед аргументів до речності і важливості проведення такої роботи були посилення на краєзнавчі біобібліографічні словники І. Ф. Павловського про визначних діячів Полтавщини. Умовою такого «складного і великого завдання, що його не може виконати окрема людина» є «координована праця багатьох наукових сил та громадських, а не приватних засобів». На підставі визначення осіб, які належали до категорії «діячі України», була поділена робота між крайовими організаціями за місцем народження і діяльності визначних діячів. Великою заслугою у розробленні науково обґрунтованого плану дослідження на першому етапі роботи Комісії у 1919–1921 рр. стала діяльність голови Комісії Д. І. Багалія та керівника науковими працями Комісії В. П. Модзалевського. Організація єдиного методичного керівництва з боку Комісії УАН сприяла чіткій орієнтації бібліографічної діяльності в місцевих установах.

Наприклад, систематичним збиранням документів із питання розвитку мистецтв та їх діячів в Одесі займалося Художнє товариство ім. К. К. Костанді. Частково Товариство опрацьовувало матеріали за завданням Постійної комісії для видання біографічного словника діячів України в царині мистецтва, а як самостійний напрям роботи готувало до друку збірник біографічних і бібліографічних матеріалів.

Біобібліографічний покажчик у ці роки був започаткований у науковій діяльності краєвих установ як бажаний, що відтворює персоніфікований внесок кожної місцевості України у справу українського відродження. Ініціатива створення таких покажчиків на місцях була декларована від УАН саме Постійною комісією для видання біографічного словника діячів українського народу й української землі. Методичні особливості роботи Комісії стали програмними рекомендаціями для краєзнавчої бібліографії. Матеріали Комісії зазначали, що «біобібліографічні покажчики і словники краю повинні вмістити біографії: 1) вчених для всіх паростей знання; 2) письменників та діячів освіти, як світських, так і духовних; 3) громадських діячів; 4) митців; 5) діячів управління, починаючи від найдавнішої доби до останнього часу (князі, гетьмани, генеральна старшина, козацькі полковники, деякі навіть сотники, коли вони видатні та ін.)» [3, с. 71]. Першими спробами створення бібліографій видатних діячів країв стали опубліковані в Одесі та Дніпропетровську ювілейні покажчики, присвячені Д. І. Яворницькому та Б. В. Варнеці в 30-ті роки ХХ ст. [1; 2].

У післявоєнній дійсності практика складання персональних та біобібліографічних покажчиків

стала важливим елементом у системі краєзнавчих бібліографічних показників. Методика складання цього типу показників мала практично довершений характер. Науковими установами України на цей час були складені біобібліографічні показники, які класифікувались як науково-дослідні праці. В краєзнавчій бібліографічній діяльності за 1940–1991рр. при визначенні об'єкта цього типу показників, які в сукупності становлять поняття «діячі краю», домінуючим значенням для бібліографів стає рід діяльності. Рід діяльності персоналії в краєзнавстві тісно пов'язаний з одним із тематично-галузевих комплексів – історико-краєзнавчим, природним, науково-господарчим, літературно-мистецьким, охороною здоров'я та наукознавчим. Вибір бібліографами імен діячів краю за аналізом усієї сукупності біобібліографічних посібників припадає в кількості 64 % на комплекс «Культура. Література. Мистецтво», 16 % – комплекс «Наука», 14 % – «Історико-краєзнавчий», 9 % – «Народне господарство», 0,9 % – «Охорона здоров'я». З урахуванням біобібліографічної продукції медичних бібліотек та вишівських центрів відсоткове відображення комплексів «Наука» та «Охорона здоров'я», відповідно, становить 6 % і 35 %.

Про тематико-галузеву приналежність біобібліографічних показників говорять і назви започаткованих серій показників цих типів в областях України: «Вчені Одеси» (ОДНБ), «Письменники Одеси» (ОДНБ), «Літературна Одеса» (ОДНБ), «Письменники Полтавщини», (Полтавська ОУНБ), «Повернені імена» (ХДНБК). Усі вищезазначені заклади України, особливо університети, працюють над серією «Вчені вузу», в межах якої формують цикли біобібліографічних словників. Ніжинський педагогічний інститут сформував суто галузеву серію персональних показників «Вчені-філологи Ніжинської вищої школи».

Краєзнавчі біобібліографічні показники представлені в більшості своїй біобібліографічними словниками, персональними показниками. Кожна область додержується, по можливості, цього типу краєзнавчих показників половинного представництва. Біобібліографічні словники, як найскладніший за методикою складання вид показника, подають вторинну інформацію у вибраному галузевому аспекті. Поширеним серед областей України є галузевий біобібліографічний словник «Письменники краю». Такі словники мають Вінницька (1971), Дніпропетровська (1958, 1987), Закарпатська (1960), Житомирська (1983), Кірово-

градська (1959), Львівська (1960), Одеська (1989), Полтавська (1975, 1990), Сумська (1986, 1988, 1990), Хмельницька (1989), Черкаська (1988, 1990, 1991) області. Сумська ОУНБ видала три показники під єдиною назвою, які в цілому становлять біобібліографічний словник «Письменники Сумщини. Бібліографічний словник» (1988), «Письменники Сумщини. Бібліографічний показник творів» (1988), «Письменники Сумщини. Каталог» (1990). Черкаська ОУНБ видала бібліографічний словник «Письменники Черкащини» в трьох виданнях, доповнених і виправлених.

Біобібліографічні словники в тематичному комплексі «Культура. Література. Мистецтво» мають ще такі галузеві аспекти: «Художники Дніпропетровщини» (1991), «Художники Радянської Львівщини» (1980), «Гумористи і сатирики Сумщини» (1991), «Артисти, композитори, художники Хмельниччини» (1979, 1989), «Майстри образотворчого мистецтва, творчість яких пов'язана з Чернігівщиною» (1976), «Композитори, чиє життя і творчість пов'язані з Чернігівщиною» (1981).

В інших тематичних комплексах краєзнавства біобібліографічні словники на післявоєнному етапі розвитку сформували типові назви. Історико-краєзнавчий комплекс представлений назвами «Борці за владу Рад...» – Закарпатська (1967, 1979, 1983), Кіровоградська (1988), Кримська (1977), Полтавська (1967) області; «Герої Радянського Союзу – наші земляки» – Кіровоградська (1977, 1988), Миколаївська (1984), Полтавська (1975, 1987), Сумська (1988) області. У Дніпропетровській області типова назва «Борці за владу Рад...» була конкретизована для біобібліографічного словника як «Соратники В. І. Леніна на Катеринославщині» (1987).

Комплекс «Народне господарство» представлений у промислово розвинутих областях України назвами «Наші земляки – лауреати Ленінських та Державних премій СРСР та УРСР» – Вінницька (1971), Волинська (1990), Дніпропетровська (1988), Донецька (1971), Полтавська (1977) області; «Винахідники та раціоналізатори ... області» – Дніпропетровська (1988), Кіровоградська (1969, 1972), Харківська (1969, 1973, 1984) області; «Наші земляки – Герої Соціалістичної Праці» – Закарпатська (1977), Львівська (1976), Одеська (1972), Полтавська (1975, 1978), Сумська (1986) області. У межах двох тематичних комплексів «Наука» і «Народне господарство» був створений біобібліографічний словник «Ученые Харьковщины – сільському господарству» (1968). Біобібліо-

графічний словник «Вчені Хмельниччини» (1988) отримав високу оцінку науковців.

Імена видатних земляків і діячів краю для персональних покажчиків у кожній області вибирались індивідуально, орієнтуючись на ювілейні дати персоналій. Ім'я Т. Г. Шевченка в краєзнавчому аспекті відтворено в покажчиках «Т. Г. Шевченко і Вінниччина» (1991), «Т. Г. Шевченко і Полтавщина» (1989), «Перебування Т. Г. Шевченка на Сумщині» (1988).

Зв'язки О. С. Пушкіна з Україною висвітлено в покажчиках «О. С. Пушкін в Одесі» (1950, 1973, 1975) та «О. С. Пушкін в Катеринославі» (1974), створених ОДНБ та Дніпропетровською ОУНБ. Саме, починаючи з теми «О. С. Пушкін в Одесі», в 1950 р. зародилася назва серії покажчиків ОДНБ «Літературна Одеса». Надалі в цій серії вийшли покажчики «А. Міцкевич в Одесі» (1976), «Леся Українка в Одесі» (1981), «Іван Микитенко» (1984).

Уславлені імена Лесі Українки, В. Г. Короленка, Марка Кропивницького, О. Гріна, Г. С. Сковороди, Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, Михайла Коцюбинського, Івана Франка, М. І. Пирогова, Остапа Вишні, Михайла Стельмаха, Василя Симоненка, Івана Приблудного, К. Симонова, Ю. Яновського, Дем'яна Бедного, В. О. Сухомлинського, Петра Ребра, С. П. Корольова у зв'язку з місцями їх народження та перебування в Україні висвітлені в 37 персональних покажчиках, створених обласними бібліотеками.

Окремо в краєзнавчому біобібліографознавстві щодо створення персональних покажчиків слід виділити дві бібліотеки – Одеську державну наукову бібліотеку та Львівську наукову бібліотеку ім. В. Стефаника НАН України. Щоб запобігти хаотичному накопиченню персональних покажчиків, ОДНБ у післявоєнні роки впровадила їх серійне оформлення. Чотири серії «Вчені Одеси», «Письменники Одеси», «Майстри мистецтв Одеси», «Літературна Одеса» дали змогу послідовно сформулювати масив персональних покажчиків у кількості 45 назв, які становлять основу для створення універсального біобібліографічного словника «Видатні діячі уславленої Одеської землі», ідею якого було проголошено ще в 1911 р. членами Одеського бібліографічного товариства при Новоросійському університеті.

Персональні краєзнавчі покажчики для Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України є своєрідною спеціалізацією її бібліо-

графічної діяльності. Розпочавши в 1940 р. бібліографування персоналій із роботи «Міцкевич Адам Бернардович. Каталог виставки», до 1992 р. бібліотека видала 67 назв персональних покажчиків з урахуванням перевидань і багатотомних видань [4, с. 181].

Зовсім не представлений тип біобібліографічного покажчика у системі краєзнавчих посібників за цей хронологічний період у Херсонській, Чернівецькій, Донецькій, Ровенській, Тернопільській областях. Однією з причин відсутності цих покажчиків у перелічених областях є орієнтація на випуск персональних покажчиків у вигляді посібників «малих форм», націлених на завдання шкільного краєзнавства. Методичне удосконалення цих покажчиків є обов'язковою умовою задоволення інформаційних потреб у персональній бібліографії всієї організаційної структури краєзнавства.

Специфіка столичного міста не дає можливості класифікувати біобібліографічні покажчики, створені в установах Києва, як краєзнавчі, оскільки персоналії ці отримали статус «діячів України».

Типологічний аналіз усієї сукупності краєзнавчих покажчиків, створених в Україні за 1940–1991 рр. і досліджених нами, дав змогу зробити висновок про розширення потреб складання біобібліографічних словників в областях України за цей хронологічний період та стійкі відсоткові показники випуску цього типу покажчиків у системі інформаційного забезпечення краєзнавства. Науково-інформаційний статус цього типу покажчиків у минулому і сучасному Україні зумовлений, на нашу думку, тенденціями внеску кожного науковця в наукові комунікації краю і об'єктивного оцінювання його наукової спадщини [4, с. 198–204].

Література

1. Бібліографічний покажчик праць Д. І. Яворницького (1982–1928): Матеріали // Дніпропетровський краєвий історико-археологічний музей: Зб. – Дніпропетровськ, 1929. – Т. 1. – С. 261–272.
2. Библиографический список научных работ профессора Б. В. Варнеке (1889–1924). – Одесса, 1925. – 16 с.
3. Перший рік існування Української Академії наук у Києві та начерк її праці до кінця 1919 р. – К.: Друк. Українського наукового товариства, 1919. – 176 с.
4. Петрикова В. Т. Особливості становлення та розвитку системи краєзнавчої бібліографічної інформації в Україні (1917–1991 рр.): Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2001. – 262 с.

Микола ОМЕЛЬЧЕНКО,

зав. відділу наукових технологій збереження фондів
Центру консервації і реставрації НБУВ, канд. техн. наук

Любов ЗАТОКА,

наук. співробітник Центру консервації і реставрації НБУВ

Пітер Уотерс і фазова консервація бібліотечних документів

Стаття висвітлює особливості збереження документів з ослабленою матеріальною основою, превентивним заходом якого вважається зберігання їх у мікрокліматичних контейнерах із безкислотного картону. Фазова консервація як спосіб збереження бібліотечних фондів детально розглянута одним із провідних вчених-практиків у цій галузі Пітером Уотерсом.

К л ю ч о в і с л о в а: Пітер Уотерс, бібліотечний фонд, фазова консервація, матеріалознавчий аспект, збереження, старіння паперу, реставрація.

*Что хорошо приготовлено,
успешно развивается.*

К. М. Бер

Вирішення проблеми збереження бібліотечних та архівних фондів – одне з головних завдань, які стоять нині перед установами культури. Ситуація ускладнюється також тим, що протіканню процесу природнього старіння матеріальної основи документів сприяє погіршення екології. Більше того, збереження інформаційних ресурсів, особливо на паперовому носії, постійно потребує витрат значних коштів. З іншого боку, поява нових матеріальних носіїв інформації, перш за все фіксація інформації у цифровій формі, створює надію у людей, відповідальних за фонди, що саме це і є та «точка» опори для збереження документів на паперовому носії. І вчені-теоретики, і практики бібліотечної та архівної справи давно працюють у напрямі пошуку засобів і шляхів виходу з такого становища, щоб час та використання документів не позначалися суттєво на їх збереженості, а також щоб зменшити негативний вплив читацького навантаження на папір. Необхідно визнати, що проблема збереження бібліотечних фондів із кожним наступним роком стає все гострішою. Бібліотеки та архіви в силу специфіки своєї роботи зберігають документи на тому виді паперу, на якому вони були створені, майже не маючи можливості працювати на упередження у питанні вибору паперу. В усякому разі така практика існувала майже до кінця ХХ ст. Тільки зі середини минулого століття у ряді країн Європи та США почалися наукові дослідження з використання паперу з нейтральною проклеюючою для подальшого застосування для створення документів, які потребували великого терміну фізичного збереження.

Одним із напрямів роботи зі збереження докумен-

тів, виготовлених на кислотному папері, а також документів з ослабленою з різних причин матеріальною основою, є розміщення їх у мікрокліматичних контейнерах на так зване фазове зберігання, іншими словами – застосування балансу засобів консервації для досягнення цілі – збереження документа [2]. Це не новий метод, його переваги і недоліки уже декілька десятиріч обговорюються на сторінках фахової періодики з бібліотечної і архівної роботи. Особливо переконливо обидві сторони питання висвітлено у наукових працях Пітера Уотерса [3] – консерватора за покликанням, але патріота бібліотечної справи за суттю.

У роздумах ученого-консерватора про збереження бібліотечних фондів висловлено ряд прагматичних міркувань, що стосуються підходів до консервації та питань матеріалознавства: «Для досягнення вищого рівня професійного мастерства необхідно, чтобы работа разума, глаз, рук и сердца была подчинена одной цели» [3, с. 20]. Дуже влучно сформульовано вимоги до професії бібліотекаря-консерватора. Це посилення частково знаходить своє відображення у розділах кодексу українського бібліотекаря, де розкривається положення корпоративної етики та моральної відповідальності щодо проявів ініціативи, компетентності, дисциплінованості та сумлінності у своїй професійній діяльності. Безумовно, наявність кодексу свідчить про зрілість професії бібліотечного фондоутримувача та консерватора, від яких залежить рівень поставлених завдань та виконаних робіт зі збереження бібліотечних фондів. Але цього недостатньо для правильної розстановки

акцентів у справі консервації фондів та впровадження в життя визначених пріоритетів. У цьому напрямі неоціненну послугу надають саме лаконічні рекомендації Пітера Уотерса. Можна сказати, що вони слугують основними постулатами у кожному напрямі з питань збереження. Велику увагу вчений-практик приділяє саме якості матеріалів, які використовуються при здійсненні консервації фондів та їх реставрації. «Все материалы стареют с разной скоростью. Этот факт важно учитывать и нашим коллегам-ученым, разрабатывающим массовые предохранительные методы, и консерваторам, берущим на себя ответственность за рекомендацию и осуществление этих методик для каждой категории библиотечного и архивного материала...» [3, с. 14]. Цей матеріалознавчий аспект збереження паперового носія інформації має ключове значення. Папір, як матеріал органічного походження, має схильність до старіння і, тим самим, до руйнування матеріальної основи бібліотечного документа. Окисленню волокон целюлози – основної складової паперу – сприяють і такі матеріали, як клей, розчинники фарб, котрі містяться у папері або на нього наносяться. На збереження документа у бібліотеці впливають і супутні матеріали та речовини, які присутні у приміщенні біля книг. Як відомо, з плином часу бібліотечні фонди отримують пошкодження в результаті взаємодії матеріальної основи документа і газоподібних речовин, що знаходяться у повітрі книгосховищ (формальдегід, окисли азоту і сірки та інші). Інформацію про цю взаємодію детально висвітлено в науковій розробці «Матеріали в бібліотеці» [1]. Сама книга, як тривимірна конструкція, котра об'єднує в собі складні матеріали з певними властивостями, являє собою рухомий механізм, зручний для користування, який потребує дбайливого відношення людини. Тобто, на процес старіння матеріальної основи документа безпосередній вплив мають і властивості конструктивних складових, і умови зберігання, і характер використання.

Дуже прагматично звучить пропозиція доктора Пітера Уотерса про перспективу застосування методу фазової консервації: «Фазовый подход к сохранению коллекций в зоне риска принят теперь во всем мире, все большее внимание уделяется неагрессивной обработке и пониманию значения профилактики. Профессиональные консерваторы считают, что создание надлежащей окружающей среды и условий хранения являются главным условием по замедлению скорости разрушения. К сожалению, многие из этих решений очевидны и низкотехнологичны... И они не могут получить административную и финансовую поддержку при конкуренции с новыми технологиями: электронной и цифровой системы» [3, с. 96]. Бе-

зумовно, що навіть такі не складні, не дорогі та не замінні процеси у збереженні, як знепилювання фондів, потребують адміністративної підтримки та мінімального фінансування. Однією з умов уповільнення процесу старіння паперу бібліотечних документів є забезпечення чистоти повітря у фондосховищі. Адже, як відомо, старіння паперу супроводжується як видимими факторами – пожовтінням паперу, його ламкістю, втрапою контрастності тексту, так і невидимими – збільшенням кислотності, зменшенням міцності структури паперу та відривом окремих волокон і часточок клею з поверхні аркуша. Такі явища ускладнюють подальше використання книги та погіршують екологію фондосховища. Справа в тому, що при провітрюванні приміщень бібліотеки та за рахунок коливання показників температури відбувається процес конвекції повітря, потоки якого переміщують серед іншого і частинки клею.

Необхідно зазначити, що великий масив паперу, на якому видані документи, котрі зберігаються у фондосховищах, не зовсім повно досліджено і як матеріал, і як фізичний об'єкт. Дуже актуально і вчасно звучать слова Пітера Уотерса про те, що «мы нуждаемся в более исчерпывающих методах исследования, чтобы яснее понять, каково состояние коллекций в действительности, а не довольствоваться испытаниями в лабораторных условиях. Подобные тесты редко близко повторяют реальные условия содержания огромного разнообразия книжной бумаги в научной библиотеке» [3, с. 101]. Суть даного твердження полягає в необхідності послідовного протягом кількох років вивчення умов зберігання бібліотечних документів у фондосховищі – вивчення як позитивних аспектів, так і тих факторів, які можуть із плином часу сприяти появі негативних чинників у справі збереження. Тому так важливо вивчати фізичний стан бібліотечних документів на бібліотечній полиці з урахуванням особливостей та умов зберігання, частоти використання та ін. У розділах про наукову роботу у галузі збереження бібліотечних фондів (с. 38–43) повно і конкретно виписані вимоги щодо «Планирования работ по сохранности, развитию стратегии сохранности, расчет годового бюджета консервационного времени по каждому отделу Библиотеки. Предложены некоторые возможные пути сохранности библиотечных фондов».

Аналізуючи наукові розробки консерватора-практика Пітера Уотерса з цієї проблеми, приходиш до висновку, що окресленим у його праці питанням приділяється увага і в бібліотечній практиці країн СНД. Так, згідно з «Приложением В» ГОСТу 7.50-2002 «Консервация документов. Общие требования» рекомендується розробити і затвердити

на рівні директора бібліотеки «Планирование действий на случай чрезвычайных ситуаций». У додатках до даного стандарту окреслено, хто складає план, як часто він оновлюється, визначаються наявні в бібліотеці потенційні власні можливості та засоби, необхідність отримання витратних матеріалів зі сторони. Одночасно, інформацію про професію консерватора та провідних спеціалістів потрібно шукати в інших розпорядчих документах, а в працях П. Уотерса необхідні посилання наведено.

Варто підкреслити, як говорить доктор Пітер Уотерс про професію консерватора [3, с. 19]: «Профессия консерватора, в отличие от реставратора, еще относительно молода – ей всего лет пятнадцать. Консервация отличается от реставрации гораздо большей заботой о структурной и художественной целостности как отдельных экземпляров, так и крупных собраний... Подход к реставрации книг был (и часто является) почти полностью субъективным. Это было особенно очевидно при реставрации и повторном переплетении книг в Европе и Америке за последние двести лет. Гравюры, рисунки и другие издания на бумаге обрабатывались не специалистами, которые бы принимали во внимание отдельные сложности, а переплетчиками, в разной степени владевшими ремеслом и часто почти не обладавшими профессиональным чутьем. И только в конце 30-х – начале 40-х гг. XX столетия ситуация постепенно стала улучшаться».

Покращанню ситуації у справі підготовки спеціалістів, відзначає Пітер Уотерс, сприяла поява здібних консерваторів-практиків, зокрема, при Гарвардському університеті (США) і розвиток нової школи реставрації. Говорячи про труднощі у зв'язку з погіршенням стану бібліотечних колекцій (до речі першими це помітили бібліотечні працівники у середині XIX ст.), автор наголошує (с. 17), що перша науково-практична конференція з проблем реставрації манускриптів відбулася у 1898 р. в Італії за ініціативи Franz Ehrle – префекта Бібліотеки Ватикану. Тобто, як тільки проблема була виявлена і окреслена, відразу ставилося завдання про необхідність її вирішення.

Професійно і делікатно написані розділи про консультативну участь Пітера Уотерса в ліквідації наслідків трагедії, яка сталася в 1988 р. у Бібліотеці академії наук СРСР у м. Ленінграді та свої «університети» під час ліквідації наслідків аварійної ситуації внаслідок повені у Флоренції в 1966 р. Ці розділи бажано прочитати кожному співробітнику бібліотеки, оскільки тут, на нашу думку, викладено всі складові збереження і консервації бібліотечних фондів, способи обробки пошкоджених документів, переваги і недоліки процесів ламінування, методи нейтралізації

кислотності паперу. Наведено у книзі еволюцію теорії та практики збереження бібліотечних документів.

Оптимістично звучать слова Пітера Уотерса про майбутнє документів на паперових носіях інформації, розміщених на бібліотечних полицях (с. 70): «Я считаю, что старение библиотечного материала является поддающейся управлению проблемой, а не неизбежным «светопреставлением» при условии, что мы примем разумные и реалистические решения. Необходимо, чтобы эти решения основывались на детальном понимании *сложной природы наших коллекций*, на том, как они используются, и как с ними не надо обращаться».

Важливо також те, що заключні слова можна сприймати як заповіт майбутнім поколінням бібліотечних працівників (с. 71): «Самая большая угроза, с которой мы столкнемся в будущем, исходит из решений административной политики, оказывающей предпочтение новым технологиям... Боюсь, что средства, которые мы имеем для эффективного сохранения наших коллекций, нуждаются в солидном финансировании и общественной поддержке... Нам следует постоянно напоминать о себе... Есть еще многое, чего мы не знаем или не понимаем относительно материала на бумажной основе... Я надеюсь, у нас хватит мудрости и честности согласиться с этим».

Вивчивши наукові праці Пітера Уотерса в перекладі співробітників Бібліотеки Російської академії наук, вважаємо, що кожен постулат видатного вченого в галузі збереження і консервації бібліотечних фондів заслуговує на написання великими буквами і розміщення у читальних залах та фондосховищах. Тоді його висловлювання сприймуться як головні правила, як дороговказ у справі збереження фондів.

Література

1. Добрусина С. А. Материалы в библиотеке // Обеспечение сохранности библиотечных фондов в процессе использования: Сб. метод. материалов. – М., 2006. – С. 83–124.
2. Нюкша Ю. П. Корпоративная этика сохранения книг в библиотеке // Обеспечение сохранности памятников культуры: традиционные подходы – нетрадиционные решения: Материалы V междунар. конф. (Санкт-Петербург, 24–26 окт. 2006 г.) – СПб., 2006. – С. 11–17.
3. Уотерс П. Сохранение культурного наследия библиотек: Избранные работы / Пер. с англ. Н. И. Яшугина, И. М. Беляевой, Л. Г. Левашовой; Сост., отв. ред. и предисл. В. П. Леонова; Послесл. И. М. Беляевой. – СПб.: БАН, 2005. – 124 с.

Наталія ЗАХАРОВА,
наук. співробітник НБУВ

Культурно-просвітницька діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: історія становлення і розвитку (1918–1964)

У статті розглядаються історія становлення і розвитку культурно-просвітницької діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського від початку її заснування до 1964 р. – у період, коли, крім основної функції, а саме пропаганди фондів і знань, Бібліотека виконувала перш за все функцію ідеологічну.

К л ю ч о в і с л о в а: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, культурно-просвітницька діяльність, масова робота, виставкова робота.

З а роки існування Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського неодноразово змінювала свої функції, напрями діяльності та назву. Разом із цими змінювалась і суть культурно-просвітницької діяльності. Відсутність дослідження саме культурно-просвітницької функції Бібліотеки, як одного з важливих напрямів роботи протягом усього періоду її існування зумовило необхідність звернення до витоків його становлення і розвитку.

Велике значення для правдивого всебічного висвітлення історії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і, зокрема культурно-просвітницької, або, як її раніше називали, масової роботи, мали: колективна монографія «История Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР» (К., 1979), довідник «История Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского Академии наук Украины. Библиографический покажчик. 1918–1993 гг.» (К., 1993), укладений колективом бібліографів під керівництвом І. Г. Шовкопляса, наукові видання Л. А. Дубровіної та О. С. Онищенко «История Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского. 1918–1941» (К., 1998) та «История Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского. 1941–1964» (К., 2003). Упродовж усього існування Бібліотеки цей напрям її роботи висвітлювався в окремих публікаціях. Вони частково відображені в бібліографічних покажчиках (1993 і 1998 рр.). Серед них – статті про масову роботу з читачами, організацію книжкових та інших виставок, про культурно-просвітницьку діяльність, як одну із функцій сучасної наукової бібліотеки (автори Р. А. Бухіна, Н. Б. Захарова, Г. М. Плеський, С. П. Постернак, Н. Г. Солонська та інші). Проте узагальнювальних матеріалів щодо висвітлення історії створення, становлення та розвитку

культурно-просвітницької діяльності в НБУВ до сьогодні немає.

Створена в 1918 р. як Національна бібліотека Української держави, вже у 1919 р. мала назву Національна бібліотека України у місті Києві при Українській Академії наук, згодом її названо Всенародна (Національна) Бібліотека України при Всеукраїнській Академії наук у м. Києві, а з 1920 по 1934 рр. Бібліотека існувала як Всенародна бібліотека України в Києві. Історія заснування та розвитку НБУВ у 20–30-х роках тісно переплітається з долею України у період української революції 1918–1921 рр. і радянських часів. Вона залежала від політичного, соціально-економічного курсу СРСР, його культурної та національної політики.

У середині 20-х років у бібліотечній справі України почала відчуватися цілеспрямована переорієнтація діяльності на масового читача, політосвітню роботу, завдання соціалістичного будівництва та ідейне виховання мас у дусі нової ідеології. З 1929 р. діяльність ВБУ докорінно змінилася. Почалися фронтальне зміцнення партійно-радянської влади у всіх сферах життя та побудова масової інтернаціональної радянської культури. Важливого значення набула пропаганда політично спрямованих видань. Було здійснено перебудову наукових бібліотек та перетворення їх на загальнодоступні наукові та культурно-просвітницькі центри, активно впроваджувалися масові форми роботи з читачем, книгою, пропаганда літератури та здійснення допомоги в освіті мас.

У 1922 – початку 1923 рр. сформувалися нові структура, функції, принципи внутрішньої організації, і, як наслідок, був затверджений новий Статут Бібліотеки, розширена масово-інформаційна діяльність. Незважаючи на завантаженість, ВБУ

провадила й виставкову роботу. Так, у 1921 р. була організована виставка Шевченкіани; в 1922 р. на відзначення четвертої річниці ВБУ експонувалися найцінніші раритети Бібліотеки: рукописи, інкунабули, унікальні видання, альбоми¹. ВБУ брала участь у Драгоманівській виставці в КІНО та Сквородинських святах, а з 20 лютого по 20 березня 1923 р. – у Всеукраїнській виставці видань українського друку, яка проходила в Києві та Харкові². Розпочалося обговорення нового екслібрису ВБУ: були подані дві пропозиції тексту: «Книга як основа держави» та «І на сторожі їх поставлю слово»³.

Першим, організаційним, періодом існування ВБУ можна вважати 1918–1923 р., коли створюється концепція національної бібліотеки, здійснюється формування основного фонду та з'являються перші структурні утворення культурного спрямування.

При створенні бібліотечного фонду фундатори ВБУ розглядали її як національний книжковий скарб України, її культурне та наукове надбання, яке мало бути збережене та залучене до суспільного обігу. При цьому історична доля України, яка протягом віків не мала власної державності, а, значить, пріоритетів таких основних національних категорій як державна мова, територія, культура, влада, вимагала створення національної книжкової бази для реконструкції національно-етнічної свідомості України і українців.

У 1923–1925 рр. Бібліотека постійно вдосконалювала свою структуру, провадила активне вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду з організації бібліотечної справи, для чого було створено Кабінет бібліотекознавства – консультативно-виставковий підрозділ, що мав своїм завданням освітню та бібліографічну роботу.

В 1924 р. створений консультативно-виставочний відділ. З 1926 по 1928 рр. його очолював Д. А. Балака, а з 1928 р. – Л. О. Бондаренко. Тоді й були розроблені основні принципи консультативно-виставкової роботи, які пов'язувалися із проведенням різнопланової за методами науково-популяризаційної та просвітницької роботи Бібліотеки. Відділ не лише організовував виставки книг, а й проводив лекційну роботу, семінари, наради, зустрічі з читачами. Так, у зв'язку із затвердженими планами розвитку продуктивних сил України спеціальним І Всеукраїнським з'їздом для дослідження продук-

тивних сил і народного господарства у січні 1925 р. консультативно-виставочний відділ працював у тісному контакті з академіками К. Г. Воблим та Є. П. Вотчалом. Його співробітники підготували не лише книжкову виставку «Продукційні сили та народне господарство України» (понад 4 тис. книг) для з'їзду у Харкові у 1925 р., а й провели спеціальні Читання з 8 по 15 лютого цього ж року, на яких виступили відомі вчені з доповідями (Є. П. Вотчал «Наука про живу природу і розвиток продукційних сил», Б. Л. Личков «Значення науки та наукової організації для вивчення продукційно-природних сил та народного господарства», Ю. О. Кривченко – «Шляхи вивчення продукційних сил в Америці та на Україні»). На Читаннях виступали Є. П. Постернак та деякі делегати з'їзду. Під час роботи виставки проводилось соціологічне опитування та анкетування 2 тис. 572 відвідувачів, постійні екскурсії, публікувалася інформація в газетах⁴.

Бібліотека організовувала тематичні виставки, в тому числі й до визначних дат. Найбільшою серед них (понад 5 тис. книг) була виставка «Наука на Україні за 10 років революції», підготовлена в 1928 р. В 1926 р. Бібліотека брала активну участь у святкуванні сорокарічного ювілею наукової та громадської діяльності М. С. Грушевського, організувала виставку його наукових праць⁵, в 1928 р. репрезентувала свої фонди на міжнародній виставці друку в Кельні.

У грудні 1925 р. Бібліотека організувала та провела у Києві Першу конференцію наукових бібліотек, на яку були запрошені найкращі бібліотечні фахівці з усієї України, а також колеги з Москви, Ленінграда, Мінська.

Від початку існування НБУВ, як і іншим закладам науки і культури, відводилася одна з найважливіших ролей в «ідеологічному вихованні мас» і «політичній пропаганді». І саме масова робота виконувала основну роль у цій діяльності. Після X з'їзду РКП(б) (березень 1921 р.) та Третій Всеукраїнській нараді з питань народної освіти (червень 1921 р.), коли вся культурно-просвітницька діяльність була підпорядкована Головополітосвіті, діяльність бібліотек почала розвиватися під гаслом пріоритетів політико-просвітницької, агітаційно-пропагандистської та культурно-масової роботи⁶. Почалася послідовна радянська ідеологізація суспільних процесів, усього життя, й незабаром ВБУ по-

¹ Постернак С. Всенародня Бібліотека України при Всеукраїнській Академії наук. – К.: Друк. ВУАН, 1923. – С. 55.

² Архів НБУВ, оп. 1, спр. 5, арк. 134, 138.

³ Там само, арк. 22.

⁴ ІР НБУВ, ф. 52, № 2, арк. 5; Архів НБУВ, оп. 1, спр. 72, арк. 40.

⁵ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1162, арк. 128.

⁶ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 55, арк. 3.

мітно відчула на собі докорінні зміни в змісті та напрямках своєї діяльності. X з'їзд КП(б)У (листопад 1927 р.) та XI Всеукраїнський з'їзд Рад (травень 1929 р.) проголосили залучення новітніх культурних надбань у пролетарські та селянські маси та орієнтували видавництва на радянську масову книжку, підручники, дитячу літературу, шкільну, для професійної освіти та науково-популярну, а культуру орієнтували на залучення цих книжок до широких робітничих та селянських мас⁷. Цей процес, одночасно з позитивними рисами просвітництва широких кіл неписьменного населення, мав тяжкі наслідки для розвитку наукових бібліотек. У листопаді 1928 р. було розглянуто проект реорганізації ВБУ. Вималювалася нова структура основних відділів. Виставкова робота була передана відділу книгокористування.

В 1928 р. Бібліотека, на думку керівництва, відповідала іміджу наукової та національної бібліотеки нового типу, що поєднувала в собі бібліотеку і науково-дослідну установу, розгорнула широку активну роботу з читачем. ВБУ було дозволено святкувати 10-річний ювілей та приурочити його до відкриття нової будівлі книгозбірні, затверджено план святкування, рекомендувалося підготувати серію виставок: «Освіта Радянської України», «Культура Радянської України», «Київ та Київщина», «Будівництво Радянської України», «Революція на Україні», «Шляхи індустріалізації на Радянській Україні»⁸.

На початок 1930 р. знову у структурі ВБУ працював консультативно-виставочний відділ.

З 15 грудня 1930 р. ВБУ стала працювати безперервно протягом робочого тижня, і частина кваліфікованих співробітників спеціалізованих підрозділів змушена була перейти до відділу книгокористування для обслуговування читачів та посилення масової роботи.

1931–1934 рр. були складними в житті ВБУ. Завдання Бібліотеки були переглянуті відповідно до завдань радянської держави. На базі відділу української з його бібліографічними підрозділами та консультативно-виставочного відділу був утворений єдиний консультативно-бібліографічний відділ, функцією якого була також організація тематичних виставок, що все разом звело нанівець роботу з українськими фондами. Тематика консультативної, виставкової та бібліографічної роботи спрямовувалася, в першу чергу, на потреби соціалістичного будівництва. Консультативно-бібліографіч-

ний відділ спільно з відділом книгокористування організували читачькі конференції і тематичні виставки.

Утворений у травні 1932 р. при консультативно-бібліографічному відділі виставочний сектор активно включився в пропаганду нової ідеології та масових знань. Тільки протягом 1932 р. його співробітники організували 36 тематичних та 153 виставки поточної літератури з різних відділів ВБУ⁹.

Діяльність ВБУ була спрямована на пропаганду радянського способу життя, керівних матеріалів партійних органів країни. Тематика виставок відповідала цим завданням: «До дня колективізації», «Економічне становище України на XII річницю Жовтня», «Антирелігійна література», «Ленін», «Весняна засівна кампанія», «Міжнародний жіночий день». У 1931–1932 рр. комплектування та виставкова робота відображали процес реконструкції промисловості та сільського господарства відповідно до основних гасел п'ятирічок. Бібліотека брала участь у грандіозній за розмахом Першій Київській оборонній виставці в 1931 р.¹⁰ Розпочалася пропаганда матеріалів з'їздів та конференцій партії і радянських органів, а також класиків української й російської літератури, дозволених радянською владою (Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, Лесі Українки, Максима Горького, В. В. Маяковського та інших); пропаганда класиків марксизму-ленінізму, що стали частиною політосвітньої діяльності Бібліотеки¹¹. 1933 р. проходив під гаслом відзначення 50-ї річниці від дня смерті Карла Маркса. До цієї дати була підготовлена комплексна виставка.

Поняття «національна» як визначення зникає зі Статуту Бібліотеки. З 1934 р. вона має назву Бібліотека Академії наук УРСР. Бібліотека, як і всі заклади науки і культури того часу, перетворилася в радянську ідеологічну установу.

Період 1935–1941 рр. в історії бібліотечної справи в Україні є поворотним для визначення основних принципів та положень діяльності бібліотек. Переорієнтування на масову роботу та на обслуговування читачів набули основного значення й у Бібліотеці АН УРСР. В ідеологічному розрізі поняття «обслуговування» поєднувалося, по-перше, з поняттям «виховання» як керівництва читачьки-

⁹ Там само, арк. 4, 242 зв., 247 зв.

¹⁰ Звіт старшого бібліотекаря, завідуючого відділом рукописів Гната Павловича Житецького про його працю у Всенародній Бібліотеці за перше півріччя (1 січня – 1 липня) 1921 р. // ІР НБУВ, оп. 1, од. зб. 6.

¹¹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 62, арк. 67–68.

⁷ Там само, спр. 1, арк. 242 зв., 247 зв.

⁸ Там само, арк. 4 зв.

ми запитами усіх прошарків населення, по-друге, зі сприянням розвитку радянської науки на базі марксистсько-ленінської методології. Так, у березні 1935 р. начальник Бібліотечної управи НКО Б. Кобленц розіслав для всіх обласних відділів народної освіти, директорів державних наукових та обласних бібліотек директивний лист щодо довідково-бібліографічної роботи та підготовки книжкових виставок. Зважаючи на те, що під час проведення виставок до списків рекомендованої літератури потрапляли «політично шкідливі» та «застарілі» книги, вимогалось загострити більшовицьку пильність та ідейну якість довідково-бібліографічної і виставкової роботи, спираючись винятково на видання Критико-бібліографічного інституту, часопис «Книга і Пролетарська революція», бібліографічні покажчики Книжкової палати УСРР, бібліографічні відділи центральних газет та журналів. Найголовнішими підрозділами Бібліотеки стали створені в грудні 1934 р. сектори наукової бібліографії та систематичного каталогу, групи зведених каталогів, сектор масової роботи, який провадив виставкову роботу. Великого значення в цей період набули бібліографічна та масова робота. Сектор масової роботи включив до своїх функцій не лише виставкову роботу, а й роботу кабінету бібліотекознавства і книгознавства, підготовку кадрів, проведення екскурсій. У практику масової роботи з 1935 р. впроваджувалися нові методи роботи з читачами: очні та заочні конференції з читачами з приводу обслуговування книжкою, виставкової та консультаційної діяльності Бібліотеки¹². Упродовж 1936–1940 рр. виставкова робота набула значного розмаху: виставки формувалися до кожної визначної дати, що рекомендувалася офіційно надрукованими календарями пам'ятних дат: це були ювілеї класиків світової, вітчизняної літератури та лідерів комуністичного руху, революційні дати партійних конференцій, з'їздів, урядових рішень¹³.

З 1935 р. почали видаватися науково-бібліографічні нариси з актуальної соціально-політичної тематики, що стали основою для створення тематичних покажчиків, виставок та екскурсій. Змінилися й пріоритети в обслуговуванні читачів: основним завданням стало забезпечення кваліфікованого обслуговування державних і наукових установ, партійних і професійних організацій та окремих громадян книжковими фондами Бібліотек¹⁴.

¹² Архів НБУВ, оп. 1, спр. 140, арк. 22.

¹³ Там само, арк. 55–57, 63 зв.

¹⁴ Книга и книжное дело в Украинской ССР. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 1. – С. 198–199.

У 1941–1943 рр. діяльність БАН була штучно розірвана: Бібліотека одночасно працювала в евакуації та окупації. В цей період широко практикується організація тематичних книжкових та газетно-журнальних виставок про події на фронтах Великої Вітчизняної війни, до річниць історичних подій, до відкриття наукових сесій, конференцій, загальних зборів АН УРСР, до ювілейних вечорів, присвячених видатним представникам української науки та культури, зокрема Т. Г. Шевченкові, І. Я. Франкові, М. М. Коцюбинському, М. В. Лисенкові, М. Т. Рильському, П. Г. Тичині, І. А. Кочерзі, К. А. Тимірязеву, В. І. Вернадському¹⁵.

У післявоєнний період розгортається виставкова робота. Протягом 1945–1946 рр. експонувалося 52 виставки з різних питань розвитку науки, політичних подій, з нагоди ювілеїв. Традиційно готувалися виставки до ювілеїв та пам'ятних дат класиків української літератури (у т. ч. 75-річчя від дня народження Лесі Українки, Василя Стефаника, 85-річчя від дня смерті Тараса Шевченка та інших). БАН оперативно реагувала на певні вимоги часу, зокрема, організувала бібліографічні картотеки з розвитку фізичної географії та важкої промисловості й позапланові виставки, присвячені розвитку атомної енергії та буровугільної промисловості.

В 1948 р. проводяться Всеросійська й Республіканська наради бібліотечних працівників, які визначили головним завданням бібліотек пропаганду планів розвитку народного господарства, підвищення ідейно-політичного рівня діяльності бібліотек, поліпшення якості обслуговування читачів, сприяння політичній та виробничій активності, спрямованій на успішне виконання народногосподарських планів¹⁶. Одночасно розпочинається перегляд функцій культурних закладів. Особлива увага до питань ідеологічної роботи, зокрема, до завдань розвитку науки й культури знову поставила діяльність бібліотек у центр політичного й культурного життя СРСР.

7 серпня 1948 р. ЦК КП України і РМ УРСР прийняли постанову про реорганізацію Бібліотеки АН УРСР у Державну публічну бібліотеку УРСР загальнореспубліканського значення з функціями академічної бібліотеки¹⁷.

¹⁵ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 360, арк. 7, 102; ІА НБУВ, ф. 210, оп. 2, спр. 13, арк. 24, 41, 46, 72, 81, 88–90, 101, 102, 107, 133, 134, 140, 144, 147, 152–154.

¹⁶ Культурно-освітня робота. – 1948. – № 12. – С. 15.

¹⁷ Про Державну публічну бібліотеку Української РСР // Культурне будівництво в Українській РСР. – К., 1961. – Т. 2. – С. 181, 182.

Значна увага приділяється масовій роботі. Діяльність самостійного масового відділу зорієнтована на завдання розвитку народного господарства та політичного виховання мас. У цей період виставкова діяльність набула подальшого політичного спрямування, а тематика виставок мала винятково суспільно-політичний характер: «30 років УРСР», «100 років «Маніфесту Комуністичної партії», «Техніка в післявоєнній Сталінській п'ятирічці», «СРСР у боротьбі за мир», «50 років I з'їзду РСДРП», «24 роки з дня смерті В. І. Леніна», «Вище прапор передової Мічуринської біологічної станції», «10-річчя історії ВКП(б)», «10 років з дня виходу «Короткого курсу історії ВКП(б)», «Пам'яті Жданова», «30 років ВЛКСМ» та ін.¹⁸

Наприкінці 1948–1949 рр. починається постійний адміністративний контроль за проведенням масових заходів, зокрема, конференцій з актуальних питань розвитку промисловості і сільського господарства в Українській РСР¹⁹. Найінтенсивніше в цьому напрямі працював саме масовий відділ. Так, відповідно до рішення ЦК КП(б)У «О лесонасаждениях» та постанови щодо гідробудівництва на півдні України підготовлено низку виставок з питань гідротехніки та меліорації, селекції, ерозії ґрунтів, травопільної системи землеробства²⁰.

Значна активізація виставкової діяльності за 1949–1951 рр. внаслідок перетворення Бібліотеки в Державну публічну простежується за статистикою масової роботи книгозбірні. Лише протягом 1949 р. відділ масової роботи підготував 10 виставок і 38 екскурсій з актуальних питань народного господарства та політичних подій, в 1950 р. було проведено вже 182 виставки і 434 екскурсії.

Найзначнішою у масовій роботі 1950 р. була участь у загальноакадемічних та загальнореспубліканських культурних заходах. Так, Бібліотеці було доручено допомогти в організації меморіального музею Т. Г. Шевченка, М. В. Гоголя та М. О. Максимовича²¹. Разом із Комітетом у справах мистецтв при РМ УРСР ДПБ провела велику роботу з організації та проведення виставки, присвяченої видатній актрисі, діячеві української культури М. К. Заньковецькій з експозицією друкованих афіш за 1863–1917 рр.²²

Методична допомога в галузі виставкової діяль-

ності знайшла відображення в підготовці бібліографічних матеріалів для виставок з теми «До виборів у Верховну Раду УРСР: Матеріали до книжкових виставок» (К., 1950).

Оскільки на масовий відділ було покладено завдання проводити масово-пропагандистську роботу і встановлювати контакти з установами культури, почалася підготовка книжкових виставок, лекцій, бібліографічних оглядів з актуальної тематики, зміст книжкових виставок був орієнтований на обслуговування загальнореспубліканських та академічних заходів до політичних, культурних та наукових подій. Деякі з них демонструвалися поза межами Бібліотеки. Зокрема, виставки «Комплексне використання бурого вугілля», «За Мічуринську передову науку», «Творча співдружність російського та українського народів: до 300-річчя воз'єднання України з Росією» експонувалися на сесіях АН УРСР; «За бойову українську літературу» – у залі засідань Верховної Ради УРСР, де проходив III з'їзд письменників України. Виставка «Творча співдружність української науки і техніки» транспортувалася у Дніпропетровськ на урочисту об'єднану сесію Відділу технічних наук АН СРСР і Відділу технічних наук УРСР²³. Тематичні виставки проводилися і в межах окремих відділів та кабінетів.

Було укладено посібники для масових бібліотек «Книжкові виставки» та «Літературні і читацькі конференції». Виставкова робота, починаючи від 1952 р., повністю підпорядкована завданням рекомендаційної бібліографії і висвітлювала видатні історичні події, явища світової культури, ювілейні дати²⁴.

Одним із дієвих засобів реклами були виїзні виставки літератури. ДПБ АН УРСР у жовтні 1956 р. організує загальнодоступну виставку вітчизняних наукових журналів та видань із питань науково-технічної інформації, а також проводить республіканський семінар для бібліотечних працівників про досвід роботи Бібліотеки з іноземною літературою. Завідувачка сектору масової роботи Н. А. Іванова спільно з працівниками Науково-методичного кабінету komponують книжкову виставку «Видання Інституту наукової інформації АН УРСР і Держтехніки»²⁵.

У 1955 р. відділ масової роботи зазнав реорганізації. Від цього року він знову і на тривалий час став сектором, завданням якого була організація книж-

¹⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 701, арк. 24.

¹⁹ Там само, спр. 722, арк. 79–81, 83, 84.

²⁰ Там само, арк. 76.

²¹ Там само, спр. 758, арк. 3.

²² Там само, спр. 737, арк. 15.

²³ Державна публічна бібліотека АН УРСР у 1954 р. – К., 1955. – С. 77, 78.

²⁴ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 797, арк. 99–115.

²⁵ Там само, спр. 1021, арк. 37–39, 41; спр. 1022, арк. 15; спр. 1061, арк. 22, 32, 33, 35, 45–45 зв., 65, 66.

кових, зокрема, пересувних виставок, виставок у відділах та кабінетах, екскурсій, читацьких конференцій і лекцій. За 1955 р. ним було організовано 31 загальну і 9 пересувних виставок, 87 виставок у відділах та кабінетах, 41 екскурсія²⁶. Книжкові виставки широко популяризувалися в центральних, республіканських, обласних та міських газетах²⁷.

Бібліотека за своїм призначенням брала активну участь у всіх урочистих святкуваннях ювілеїв наукових, культурних та політичних діячів, що проводилися різними державними інституціями, передусім шляхом підготовки виставок літератури та забезпечення доповідачів необхідною інформацією.

У липні 1956 р. ДПБ брала участь у підготовці до святкування ювілеїв видатних діячів світової культури. Так, 16 липня 1956 р. згідно з рішенням Всесвітньої Ради Миру Президія АН УРСР разом з Українським товариством культурних зв'язків із закордоном урочисто відзначила 350-річчя від дня народження великого голландського художника Рембранта: ДПБ із цього приводу організувала книжкову виставку та спеціальну картотеку²⁸. 25 липня 1956 р. відповідно до рішення Всесвітньої Ради Миру Президія АН УРСР разом зі Спілкою письменників УРСР провела урочисте святкування 100-річчя від дня народження англійського письменника і драматурга Бернарда Шоу. Була організована виставка літератури та екскурсії в рукописному відділі з демонстрацією автографів ювіляра, у пресі опубліковані статті з оглядом документів і матеріалів драматурга²⁹. 17–18 грудня 1956 р. відбулася наукова сесія Відділу суспільних наук АН УРСР, Інституту історії партії та Вищої партійної школи при ЦК КПУ, присвячена 100-річчю від дня народження Г. В. Плеханова: в приміщенні музею В. І. Леніна ДПБ представила виставку праць видатного вченого і громадського діяча³⁰.

Найфундаментальнішими були виставки до 40-річчя Жовтня. Перша з них була безпосередньо присвячена висвітленню революційних подій 1917 р., а друга – досягненням АН УРСР за 40 років радянської влади. Виставки були виїзними і демонструвалися в приміщенні Президії під час ювілейної сесії, а також у різних установах³¹.

Бібліотека не лише брала участь у відзначенні ювілеїв, а й передавала в дар книжки для відкриття

меморіальних музеїв чи для допомоги в дослідженні життя і творчості видатних особистостей. Так, на прохання Міністерства культури Кабардинської АРСР у 1956 р. створити в м. Нальчику нову експозицію літературно-меморіальної кімнати Марка Вовчка в її відреставрованому будинку був складений план експозиції, підібрані експонати і подаровані музею. Експозицію готували співробітники Державного музею Т. Г. Шевченка, Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, а також ДПБ УРСР, яка виділила з обмінно-резервних фондів дублети видань³².

ДПБ брала активну участь у міжнародних подіях, пов'язаних із виставковою діяльністю. Так, від 15 червня до 1 липня 1957 р. книгозбірня експонувала в своїх приміщеннях виставку американської книги, привезеної з Москви³³. 1958 р. в зв'язку з підготовкою X сесії Конференції ООН із питань науки, культури й освіти АН УРСР та її бібліотеки під керівництвом ДПБ виконували завдання з підготовки матеріалів із різних галузей знань, зокрема, для участі в проєкті Схід – Захід. Крім того, ДПБ готувала матеріали до IV Міжнародного з'їзду славистів у Москві, до святкування 90-річного ювілею О. Г. Шліхтера, а також до всіх великих громадських подій, зокрема, виставки, яка працювала під час XX з'їзду КП України³⁴.

Після позачергового XXI з'їзду КПРС, який проходив у Москві з 27 січня по 5 лютого 1959 р., 22 вересня 1959 р. було прийнято спеціальну Постанову ЦК КПРС «Про стан і заходи по вдосконаленню бібліотечної справи в країні», в якій діяльність бібліотек піддавалася критиці за недостатню участь у культурно-виховному процесі, особлива увага приділялася пропаганді бібліотечно-бібліографічних знань. Хоча ця постанова й була спрямована передусім на масові бібліотеки, вона вплинула й на наукові, зокрема ДПБ. Одним із наслідків стало проведення комплексу заходів щодо організації бібліотечного та бібліографічного обслуговування читачів із позицій нових вимог.

Розглядаючи науку як частину виробництва, науково-дослідні установи АН УРСР збільшили прикладні дослідження, а результати цих досліджень демонструвалися на виставках передового досвіду. Починаючи з 1959 р., АН УРСР – постійний учасник Виставки передового досвіду УРСР. ДПБ брала безпосередню участь не лише в підготовці власної експозиції, що складалася з бібліографічних видань, а й допомагала інститутам у підборі відповідної літератури

²⁶ Там само, спр. 864, арк. 87.

²⁷ Там само, арк. 89.

²⁸ Там само, спр. 887, арк. 49.

²⁹ Там само, арк. 48.

³⁰ Там само, арк. 65.

³¹ Там само, спр. 935, арк. 48, 49.

³² Там само, спр. 887, арк. 16–18.

³³ Там само, спр. 935, арк. 29.

³⁴ Там само, спр. 978, арк. 5, 6, 24, 25, 35.

ри з обмінного фонду АН УРСР, бібліографічному консультуванні. На виставці було широко представлено науково-бібліографічну та науково-дослідну діяльність Бібліотеки. Найважливішою серед експозицій 1959–1960 рр. була виставка технічної літератури, виданої в капіталістичних країнах, підготовлена за пропозицією ВІНПІ, де була представлена література останніх п'яти років, а також бібліографічні покажчики³⁵. Опрацювання фондів картографічної літератури дало змогу підготувати в листопаді 1959 р. ґрунтовну виставку географічних та картографічних видань, яка демонструвалася на III всесоюзному з'їзді Географічного товариства СРСР³⁶. У зв'язку з тим, що Бібліотека набула статусу депозитарію ООН, у жовтні 1959 р. з нагоди Дня Організації Об'єднаних Націй була проведена перша в Україні виставка друкованих видань цієї організації³⁷. У березні 1960 р. з нагоди урочистого святкування 50-річного ювілею творчої діяльності поета-академіка було організовано виставку «М. Т. Рильський»³⁸.

Продовжувалася підготовка ювілейних виставок, присвячених класикам літератури та мистецтва. Серед них: виставка видань до 100-річчя від дня народження А. П. Чехова; до 150-річчя М. В. Гоголя у відділі рукописів, де експонувались рукописні оригінали «Мертвих душ», «Тараса Бульби», «Портрета» та інших творів письменника з його автографами³⁹. Відділ рідкісної та цінної книги організував виставку «Українські альманахи першої половини ХІХ ст.»⁴⁰.

У другій половині 50-х років започатковано нову форму масової роботи – зустрічі з письменниками – делегатами IV з'їзду письменників України. Серед них: І. Ле, Я. Баш, М. Тарновський, О. Ковінько, О. Ільченко, В. Кашин, а також гості з Грузії Карл Каладзе та Хуто Берулава⁴¹.

На початку 60-х років у практику Бібліотеки впроваджено виставки нових надходжень, оперативні тематичні виставки, які організовувалися безпосередньо у читальних залах і були присвячені актуальним питанням, важливим датам. У 1962 р. на сесії Відділу суспільних наук було прийнято рішення про підготовку відзначення 150-річчя вітчизняної війни 1812 р.⁴²; ювілеїв видатних діячів науки,

зокрема, 100-річчя з дня народження В. І. Вернадського. У 1961 р., відповідно до рішення Президії про святкування 250-річчя з дня народження М. В. Ломоносова, в Жовтневому палаці культури підготовлено велику книжкову виставку⁴³; «Сучасна поетична творчість народів СРСР» до Всесоюзного з'їзду фольклористів, а також книжкову виставку до V міжнародного з'їзду славістів⁴⁴.

Центральною подією 1962 р. були Шевченківські читання та інші заходи, приурочені 100-річчю з дня смерті поета. У березні відбулося розширене засідання Вченої ради Бібліотеки, присвячене пам'яті Великого Кобзаря, підготовлено спеціальну виставку, до якої були надіслані книжки з республік СРСР, країн «народної демократії», видання Шевченка мовами цих країн, а також виставки в підрозділах Бібліотеки. Відзначення 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка відбувалося на державному рівні: Шевченківські читання, ювілейна конференція, численні лекції, книжкові виставки та екскурсії.

У 60-ті роки активно використовувалась така форма роботи, як пересувні книжкові виставки. Лише в 1963 р. організовано 9 пересувних виставок літератури, три лекції та зустріч із доктором філологічних наук, письменником Іраклієм Андронниковим, а також читацькі конференції⁴⁵. Загалом пересувні виставки протягом 1963 р. експонувались: на Загальних зборах АН УРСР фундаментальна виставка «Наукові видання АН УРСР за 1962–1963 рр.»; на науковій сесії Відділу суспільних наук АН УРСР – «100 років польського повстання»; на урочистих зборах Відділу суспільних наук АН УРСР та Республіканської медичної бібліотеки – «90 років з дня народження С. В. Руданського»; у Спільці письменників України – «100 років з дня народження О. Ю. Кобилянської» тощо⁴⁶.

Сектор масової роботи традиційно організовував виставки, присвячені ювілейним датам у житті й діяльності визначних політичних діячів, видатних учених, письменників-класиків, а саме: С. М. Кірова, В. Я. Чубаря, С. І. Вавілова, В. Г. Белінського, Р. Тагора та ін. У 1963 р. урочисто відзначено 50-річчя М. Ф. Ахундова, засновника нової азербайджанської літератури⁴⁷; в 1964 р. – 100-річчя з дня народження М. М. Коцюбинського та П. А. Грабовського⁴⁸.

³⁵ Там само, спр. 1021, арк. 21.

³⁶ Там само, арк. 47.

³⁷ Там само, спр. 1061, арк. 52.

³⁸ Там само, арк. 16.

³⁹ Там само, спр. 1030, арк. 22–25.

⁴⁰ Там само, арк. 29.

⁴¹ Там само, арк. 69.

⁴² Там само, спр. 1104, арк. 17.

⁴³ Там само, спр. 1146, арк. 19.

⁴⁴ Там само, спр. 1181, арк. 15.

⁴⁵ Там само, спр. 1188, арк. 2.

⁴⁶ Там само, спр. 1152, арк. 5.

⁴⁷ Там само, спр. 1146, арк. 19.

⁴⁸ Там само, спр. 1181, арк. 80.

З 1964 р., використовуючи досвід великих бібліотек (ДБЛ, БАН СРСР), виставки нових надходжень експонуються не лише для керівного складу, а й для всіх читачів⁴⁹. Продовжується популяризація рідкісних фондів Бібліотеки по телебаченню. Зокрема, проведено телепередачу, присвячену раритетам, серед яких інкунабули: «Закони» Граціана, «Всесвітня хроніка» Шеделя, «Про тварин» Аристотеля тощо⁵⁰. Бібліотека бере участь у роботі Народного університету культури Радянського району м. Києва. До кожного заняття підбирається література і відкриваються тематичні виставки⁵¹.

Таким чином, якщо протягом першого десятиріччя, крім формування фондів, перш за все українці, коли ідея створення Національної бібліотеки була тісно пов'язана з розробкою різних концепцій організації національної науки, та організації системи обслуговування, Бібліотека проводила в основному просвітницьку роботу, то вже початок 30-х років характеризує її як науковий заклад, діяльність якого спрямована на тісну співпрацю з Академією наук і науковими закладами, про що свідчать тематика книжкових виставок і заходів, які проводились у той час. Переходячи у повне підпорядкування Академії наук УСРР, Бібліотека продовжувала роботу зі створення наукових товариств із питань бібліотекознавства та бібліографії, скликати наукові з'їзди, наради та конференції. Разом із тим, Бібліотека за своїм загальним значенням, функціями та завданнями залишалася універсальним загальнодержавним закладом, який до того ж виконував загальнополітичні та ідеологічні функції в державі. Зокрема, за ідейно-політичну спрямованість та якість рекомендаційних списків і книжкових виставок відповідальність покладалась на директора Бібліотеки. Особлива увага приділялася роботі сектору масової роботи, який організував книжкові виставки і ніс відповідальність за їх тематику і добір літератури. У цей час до функцій сектору масової роботи було включено роботу кабінету бібліотекознавства і книгознавства, підготовка кадрів і проведення екскурсій. Упродовж 1936–1940 рр. виставкова робота набула надзвичайного розмаху. До кожної визначної дати, що рекомендувалася офіційно надрукованими календарями, формувалися книжкові виставки. Для виставкової роботи саме ця практика була притаманною майже до середини 80-х років ХХ ст.

У післявоєнний період з 1948 по 1964 рр. тепер вже не Бібліотека Академії наук, а Державна публічна бібліотека або, як її тривалий час називали «публічка», перетворюється на центр рекомендованої бібліографії і науково-методичний центр із питань бібліотечної справи України. Крім інших завдань, було також передбачено «керівництво читанням», упровадження диференційованого обслуговування, зокрема масового читача, науковців та спеціалістів. Проте основна увага приділялась оперативному обслуговуванню читачів літературою громадсько-політичного змісту. Для подальшого розвитку основних функцій Бібліотеки, зокрема культурно-просвітницької, на початку 50-х років було здійснено реорганізацію довідково-пошукового апарату. Досвід роботи в галузі підготовки читачьких конференцій узагальнив Я. Н. Прайсман⁵². На масовий відділ було покладено завдання проведення масово-пропагандистської роботи. Ця робота координується з іншими установами культури. Поєднання обслуговування масового читача та науки було тимчасовим і вимагало від колективу Бібліотеки значних додаткових зусиль. Проте цей досвід мав і позитивне значення, оскільки мав вплив на вдосконалення форм і методів бібліотечно-бібліографічної роботи і, культурно-просвітницької діяльності зокрема. ДПБ розглядалась як академічна установа, що забезпечує не лише розвиток природничих і технічних наук, а й суспільних наук і відіграє важливу роль у пропаганді суспільно-політичного знання. Зі середини 50-х років і до другої половини 80-х років відділ масової роботи знову був реорганізований у сектор. У цей період не тільки організуються книжкові виставки, а й, починаючи з 1959 р., активно проводиться лекторська робота спільно з товариством «Знання». На початку 60-х років простежується тенденція активного зростання науки, вдосконалення диференційованого обслуговування і поступового переходу на пріоритетне обслуговування науковців і наукових установ.

Завершився період, коли було впроваджено послідовну систему управління формуванням соціалістичної свідомості через нав'язування керівництва читанням, проблематики виставкової та масової роботи, період, коли були майже знівельовані специфічні національні аспекти розвитку бібліотечної справи в Україні.

⁴⁹ Там само, спр. 1152, арк. 14.

⁵⁰ Там само, спр. 1100, арк. 19.

⁵¹ Там само, спр. 1152, арк. 6.

⁵² Плесський Г. М., Прайсман Я. Н. Літературні читачькі конференції: Посібник для масових бібліотек / АН УРСР. ДПБ. – К., 1953. – 50 с.

Ольга ШКИРА,

директор бібліотеки

Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету
імені Григорія Сковороди

Університетська бібліотека як інтелектуальне перехрестя студентів, науковців, освітян та бібліотекарів регіону

У статті висвітлені основні напрями діяльності бібліотеки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, яка зорієнтована на максимально повну інформаційну підтримку студентів і викладачів цього ВНЗ.

К л ю ч о в і с л о в а: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, бібліотека вищого навчального закладу, виставкова діяльність, бібліотечний фонд, тематична книжкова виставка.

*Якщо порівняти інтелект з рослинами,
то книги подібні до бджіл,
які переносять плідотворну пергу
від одного розуму до другого.*

Д. Р. Лоуелл

На сучасному щаблі розвитку українського суспільства стало очевидним, що вирішення багатьох проблем у житті нашої країни залежить від виховання підростаючого покоління, рівня сформованості громадянської позиції молодого людини, потреби духовно-морального удосконалення, поваги до історико-культурної спадщини своєї Батьківщини. Діяльність університетської бібліотеки завжди була і є спрямованою на виховання гуманістичної духовно-моральної особистості. Звичайно, не пряме, а опосередковане виховання такої особистості відбувається через друковане слово, прочитання та творче осмислення української класики, національної та світової культурної спадщини. Бібліотека Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди представляє сьогодні своєрідну творчу лабораторію, де впроваджуються інноваційні методи взаємодії з читачами – студентами, викладачами, освітянами. Головною метою діяльності нашої книгозбірні є сприяння справі становлення висококваліфікованих фахівців, вихованню у молоді кращих людських та громадянських якостей, розширення інтелектуальних здібностей. Відомо, що для втілення в життя масштабних планів, бібліотекар сам повинен займатися безперервною самоосвітою і регулярно підвищувати свою кваліфікацію. У нашій практиці цьому сприяють: ознайомлення з

матеріалами методико-бібліографічних посібників, фахових періодичних видань; тісна співпраця з університетською психологічною службою; участь співробітників у науково-практичних конференціях, виступи на сторінках періодичних видань, наукових збірників, зокрема, журналів «Бібліотечное дело», «Бібліотечний форум України», «Шкільна бібліотека», «Початкова школа», газет «Дитячий садок», «Україна козацька», співробітництво з якою переростає у проект; творчі зустрічі колективу з науковцями Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», видатними особистостями, які відвідують наш університет – науковцями, політиками, артистами; корпоративні заходи – екскурсії по музеях міста, відвідання історико-культурних закладів України та бібліотек вищих навчальних закладів.

Колектив університетської бібліотеки перебуває у постійному творчому пошуку, видозмінює існуючі форми і методи роботи з користувачем з тим, щоб сьогоднішньому студентові, представникові сучасного суспільства, позначеного як безперечними досягненнями в його демократизації, так і певною моральною та естетичною кризою, було цікаво йти в бібліотеку, і не лише для того, щоб отримати навчальну літературу і підготуватися до семінарських занять, а для того, щоб отримувати естетичне задоволення від читання книг та спогля-

дання наочних матеріалів, відпочивати. Саме тому традиційні Дні інформації ми свідомо перетворили в Інформаційні марафони, що викликали більше бажання у студентів отримати різноманітну інформацію, надали можливість ознайомитися з досягненнями ровесників, заохотили до співпраці з бібліотекою. Інформаційний марафон – це органічне поєднання багатьох заходів та форм роботи в одне ціле: проведення науково-практичних конференцій, круглих столів, зустрічей з цікавими людьми, організація виставок картин, робіт декоративно-прикладного мистецтва, фоторобіт, авторами яких є викладачі та студенти, організація книжкових виставок, які трансформувалися у виставки літератури з обов'язковим мистецьким дизайном, що надає їм оригінальності. Адже молодь – люди особливі. Зацікавити їх традиційним представленням книг та журналів на виставкових полицях сьогодні вже неможливо. Так, виставки «Наукові досягнення – 2006» та «Успіх – 2006», які були створені у рамках проведення акції «Вища школа. Наука. Час», (організатори: адміністрація університету, науковий відділ та бібліотека) викликали неприхований інтерес серед викладачів, студентів та гостей університету і замість запланованого недовготривалого терміну демонструвалися значно довше. Виставка презентувала монографії, підручники, посібники, інші матеріали, авторами яких є науковці ВНЗ, студентські наукові, спортивні, мистецькі здобутки (грамоти, нагороди). Наш колектив, усвідомлюючи всю важливість інформаційної підтримки студентів та викладачів, підготував відповідну документацію – прес-релізи-інформації (23 примірники), які вміщували бібліографічні списки наукових досягнень кожної університетської кафедри, а також зведений прес-дайджест.

XXI століття висуває до освіти нові вимоги. Пріоритетом розвитку сучасної освітньої галузі є формування творчої особистості. Новою тенденцією нашої виставкової діяльності стала організація творчих галерей, які поєднують інформативну та виховну функції і мають на меті відтворення традицій національної культури. Саме такою є виставка «Козаччина – право на безсмертя», яка демонструє бібліотечний діалог із читачем, завдяки створенню книжково-візуального ряду: книга+ілюстрація, книга+картина, книга+речово-предметний аксесуар. Ми впевнені, що саме таким чином варто працювати із сьогоднішньою молоддю, майстерно проектувати і оформлювати бібліотечний простір, бо саме наочність, універсаль-

ність візуальної мови дозволяють компактніше передавати інформацію, прискорювати процес її сприйняття і збереження.

Наслідком проведення таких заходів стала поява студентів-волонтерів, які охоче знайомляться зі специфікою діяльності бібліотеки вищого навчального закладу, допомагають виконувати певні види робіт.

Враховуючи потребу користувача в отриманні якомога повної і всебічної інформації про бібліотечні фонди, нові надходження до бібліотеки, а також реалізуючи завдання виховання молоді у кращих національних традиціях гуманізму та патріотизму, співробітники поряд із традиційними «Бібліокур'єрами», прес-релізами та прес-дайджестами активно працюють над створенням віртуальних виставок нових надходжень, тематичних книжкових виставок, повнотекстових електронних баз даних, таких наприклад, як «Освіта Переяславщини», що містить навчальні та методичні матеріали вчителів міста та району, позначені актуальністю та новизною, фотосесій, як-то «Університетські любомудри у світлинах», інформотеки «Університет у світлинах», мультимедійних хрестоматій – своєрідних інформаційно-тематичних збірників, формат котрих включає бібліографію, тексти, фотографії, цитати, автографи («В. О. Сухомлинський», «Козаччина», «Наша мала батьківщина – Переяславщина»), а також бібліографічних покажчиків, присвячених життю і творчості Г. С. Сковороди, Т. Г. Шевченка, В. О. Сухомлинського, козацькій добі в історії України.

Позитивним результатом проведення такої активної роботи, яка стала можлива завдяки виявленню і втіленню в життя творчих ініціатив співробітників, є потужний масив інтелектуального капіталу університетської книгозбірні.

Наполеглива діяльність колективу бібліотеки у здійсненні інформаційних та виховних функцій, впровадженні інноваційних форм і методів роботи з користувачами отримала визнання серед викладачів та студентів. Сьогодні, можна впевнено говорити про те, що більша частина загальноуніверситетських заходів не проходить без участі книгозбірні. Науковці та працівники відділів постійно звертаються з проханням посприяти у їхньому проведенні: надати потрібну літературу, провести екскурсії, організувати виставки, підготувати прес-релізи, листівки-презентації книг тощо. Так, колектив бібліотеки надав допомогу у підготовці й урізноманітненні проведення авторського вечора професора О. І. Потапенка, який відбувся напере-

додні календарного свята Дня матері. Колектив бібліотекарів організував виставку творів, виставку слайдів про життя і творчість науковця і поета, підготував листівку-презентацію його книги «Дві матері», що сприяло створенню атмосфери невимушеного спілкування з аудиторією, відтворенню почуття родинного затишку, теплих людських стосунків і викликало непідробне зацікавлення студентів творчістю своїх наставників. Така спільна діяльність корисна і бібліотеці, і університету, а саме головне – нашим читачам.

Вже третій рік поспіль ми беремо активну участь у реалізації проекту «Інформаційне забезпечення діяльності міжнародних молодіжних «літніх шкіл», у рамках якого в читальних залах бібліотеки проводяться зустрічі зацікавленої частини

студентів нашого університету з ровесниками з Росії, Білорусі, Франції, Польщі, Угорщини та ін. країн. Бібліотекарі проводять екскурсії по бібліотеці, організовують виставки книг, забезпечують дозвіллену діяльність учасників. Відбувається також обмін книг між нашою книгозбірнею і зарубіжними молодіжними делегаціями.

Тому можна з впевненістю сказати, що бібліотека з обслуговуючого структурного допоміжного підрозділу університету перетворилася в освітньо-інформаційний центр, якому властиві комплексність, розумне поєднання традиційних та електронних інформаційних ресурсів, індивідуальні і корпоративні методи роботи, вирішення проблем виховання молоді, впровадження інноваційних бібліотечних технологій.



ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

- Конференція «Цифровые библиотеки, электронные репозитории и коллекции редких книг» відбулася 2–4 травня 2007 р. на Карадазі (Крим), організатор – Інститут біології південних морів Національної академії наук України.
- Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток бібліотечної науки, освіти, професії в умовах інформатизації суспільства» відбулася 16–17 травня 2007 р. у Києві, організатор – кафедра книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв.
- IV Міжнародна науково-практична конференція «Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики» проходила в Києві 21–23 травня 2007 р., організатор – Інститут державного управління та інформаційної діяльності Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв.
- Міжнародний науково-теоретичний семінар «Термінологія документознавства та суміжних галузей знань» пройшов 25 травня 2007 р. у Києві, організатор – факультет державного управління Київського національного університету культури і мистецтв.
- Свято відкриття нової Бібліотеки Тетяни та Омеляна Антоновичів відбулося 25 травня 2007 р. у Науковій бібліотеці Національного університету «Києво-Могилянська академія». Бібліотека Антоновичів налічуватиметься 192 тис. книг і розпочне роботу 1 вересня 2007 р.
- XII міжнародна науково-практична конференція «Побудова інформаційного суспільства: ресурси і технології» відбулася 6–7 червня 2007 р. у Києві, організатор – Український інститут науково-технічної і економічної інформації Міністерства освіти і науки України.

УДК 027(092)(477.83)

Олександра ЛУК'ЯНЕНКО,

зав. відділу літератури іноземними мовами ЛОУНБ

Vita memoriae ¹

Життя пам'яті про людину залежить від самої людини, адже пам'ять вибирає достойних. Тривалість пам'яті знаходиться в серцях живих, конкретних людей, котрі не дозволяють забуттю поглинути їх власну історію, знехтувати інформацією хай навіть однієї пересічної людини, якій є що сказати про іншу. Бо саме так твориться історія.

Першого травня 2007 р. колектив відділу літератури іноземними мовами Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки вшанував пам'ять керівника цієї книгозбірні, яким він був 35 років, богеміста, полоніста, україніста, краєзнавця Івана Лозинського, якому доля не дарувала можливості зустріти при житті 80-річний ювілей у колі колег, знайомих і рідних, де він був популярним, насамперед, як дослідник літературних зв'язків рідного краю.

«Гуманітарій широкого профілю, він не лише досліджував культури європейських, в першу чергу слов'янських, народів, а й був активним учасником культуротворчого процесу, того діалогу, тієї постійної взаємодії, які визначають смисл історії, її пафос як вияв можливості людського духу»,² – захоплено писав у спогадах про І. Лозинського нині вже покійний доктор філологічних наук, професор Дрогобицького педагогічного інституту Марк Гольберг. Колишня однокурсниця, доктор філологічних наук, про-

фесор Львівського національного університету ім. Івана Франка Нонна Копистянська згадувала: «Не знаю, звідки це пішло, але до Івана Лозинського однокурсники не звертались по імені і на ти, а називали паном Лозинським»³. А за спостереженням львівського художника, мистецтвознавця Романа Яціва цей «на рідкість галантний літній чоловік, який, здавалось, завжди був очікуваний...» мав щось нетрадиційне у собі, і «розмовляти з ним було для мене великою радістю... Тепер, повертаючись до цих розмов, можу наголосити, наскільки глибокими, нестандартними були оцінки І. Лозинського тих чи інших явищ української культури... Він говорив про прекрасну історію довоєнних українських дитячих видань Львова, а я, уже запізнений з «Дзвіночком», «Нашим приятелем», «Малими друзями», «Дорогою», ще й ще розпитував його... Очі І. Лозинського горіли любов'ю до кожної дрібної деталі, бо в них він вбачав частку великого й ще не осмисленого ніким культурного феномену... Високий стиль його мови, блиск очей й досі утримуються в моїй пам'яті»⁴.

Були й такі, як член Спілки журналістів України Романія Данилюк, котрі вважали Івана Лозинського порадиником і наставником у своїх перших, ще невмілих перекладацьких спробах: «Зокрема, Іван Миколайович Лозинський зацікавив мене маловідомими гуцульськими легендами, які були записані Галиною Гурською польською мовою у

¹ Життя пам'яті (лат.).

² Іван Лозинський (1927–1992): Бібліогр. покажч. / Упор. М. Кривенко; Ред. Л. Терещенко; Худ. оформл. Р. Яціва; Комп'ют. верстка і відп. за вип. О. Лук'яненко. – Л., 1997. – С. 5.

³ Там само. – С. 9.

⁴ Іноземна книга у Львові: Матеріали міжнар. наук. конф. (20–21 жовт. 1997 р.). – Л., 1998. – С. 126.

1927 р. в Яремчі, і запропонував мені перекласти їх на українську мову»⁵. Користуючись його пропозиціями, було перекладено «Щоденник подорожі до Татр» польського письменника Северина Гощинського, дитячі оповідання болгарського письменника Еліна Пеліна, гуморески чеських письменників Ярослава Гашека, Мілослава Швандрліка. В унісон їй роздумів на міжнародній науковій конференції з нагоди 50-річного ювілею Львівської міської бібліотеки іноземної літератури (з 1976 р. – ВЛІМ ЛОУНБ) звучали слова голови Львівського товариства «Ческа беседа» Євгена Топінки: «З його легкої руки товариство започаткувало плідне співробітництво з бібліотекою. Практично всі члени «Ческої беседи» є активними читачами бібліотеки. Проводяться спільні літературні вечори, а нещодавно в приміщенні бібліотеки «Ческа беседа» святкувала 130-у річницю свого заснування»⁶.

Результатом сорокарічної (1952–1992) ретельної праці на літературному поприщі були 415 науково-популярних статей, рецензій, з яких 356 були написані українською, 42 російською, 16 польською, 1 чеською мовами. Цей доробок був опублікований у 52-х часописах, а саме: 35-ти українських (18-ти журналах і 17-ти газетах) та 17-ти закордонних (13-ти журналах і 4-х газетах) Варшави, Жешова, Кросно, Москви, Парижа, Праги, Пряшева, Софії, Торонто. Відомості про його автора занесено в «Українську літературну енциклопедію» (К., 1998), у бібліографічні видання провідних філологічних українських і закордонних часописів: «Polska bibliografia literacka» (Warszawa, 1965), «Sto padesät let česko-ukrainský literárních styků 1814–1964» (Praga, 1968), «Слов'янська філологія на Україні (1958–1962), (1963–1967), (1968–1976), (1977–1981)» (К., 1968; 1978–1979; 1983), «Філологічні науки на Україні (1978–1987)» (К., 1980–1989), «Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті: В 5 т. Т. 4» (К., 1991), «Журнал іноземної літератури «Всесвіт» у ХХ сторіччі (1925–2000): Бібліогр. покажч.» (К., 2004).

До творчого надбання Івана Лозинського також належать: бібліографічний покажчик «Львівський період життя і творчості Тадеуша Боя-Желенського», вступні статті до покажчиків «Вла-

дислав Броневський в Українській РСР» (упорядник Володимир Кулик) та «Данте крізь українську призму» (упорядник Мирослав Мороз), опрацювання та коментарі листів українських і польських письменників Олександра Гаврилюка до Владислава Броневського, Ванди Василевської, Владислава Ковальського, Леона Кручковського, Леона Пастернака до редактора журналу «Sygnaiy» Кароля Курилюка, Марії Домбровської, Єжи Путраментя, невідомих листів Бруна Шульца, Ст. Р. Добровольського та ін., взяті інтерв'ю у польського біографа Барбари Вінкльової, 10 рецензій, 6 перекладів статей, новел, нарисів із польської, чеської мов, у тому числі переклад польською мовою короткого ілюстрованого путівника А. Пашук, І. Деркач «Львів», численні гасла до п'ятитомної «Української літературної енциклопедії» (К., 1998), дванадцятитомної «Української радянської енциклопедії» (К., 1977–1985), «Радянської енциклопедії історії України», «Шевченківського словника». Типовою практикою об'ємних довідкових видань із численним авторським колективом у ті роки було залишати гасла без підпису, тому авторство деяких гасел не доведене.

Рукописи передані дружиною Ольгою Лозинською до Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Національної академії наук України, де створений фонд І. М. Лозинського № 236, що налічує 80 тематичних папок (понад 10 000 аркушів) документальних матеріалів.

Майже весь літературний доробок ученого пролунав у виступах на бібліотечних літературних вечорах, а колектив відділу був одним із перших слухачів і шанувальників. Тож, для працівників бібліотеки Іван Миколайович був безперечним авторитетом як у царині світового письменства, так і бібліотечної справи, прикладом скромного, працьовитого українського інтелектуала, бібліофіла, що вболівав за долю української нації в цілому та білі плями історії рідного краю зокрема. Саме цьому були присвячені його екскурсії рідним містом, котрі він охоче проводив для гостей Львова, молодих екскурсоводів, колег та знайомих. Вони вражали останніх історичною обізнаністю, часто слугували їм джерелом відкриття якоїсь зі сторінок минувшини стародавнього міста Лева. Переважно вони стосувалися Личаківського кладовища, львівських театрів,

⁵ Там само. – С. 127.

⁶ Там само. – С. 91.

вищих навчальних закладів, перебування у Львові визначних особистостей.

Починаючи з 1970 р., Іван Миколайович успішно виконував обов'язки відповідального секретаря Правління Львівського обласного відділення Товариства радянсько-польської дружби, за що був нагороджений Золотою відзнакою Головного правління Товариства у Варшаві.

Та для працівників бібліотеки все ж основним залишалося те, що на будь-яке професійне запитання можна було отримати вичерпну відповідь із посиланням до джерел. Будучи скрупульозним дослідником, людиною широкого діапазону зацікавлень, Іван Миколайович відзначався надзвичайною спостережливістю, педантичністю. У його поле зору потрапляло буквально все, що було пов'язане з книгою. Навіть такі особисті спогади, як, приміром, дитинство власного сина, були пов'язані з друкованим словом. «Як гадаєте, що роблять малюки з книжками?» – якось запитав мене, лукаво підсміхаючись. «Мій син їх просто гриз, пробував на смак!» – чи то пишався, чи то кепкував він у доброму настрої. Насправді ж, вважав книги найкращим надбанням людства, любив читати і заохочував кожного новоприбулого працівника: «А чи знаєте в чому полягає Ваша робота в бібліотеці?». Коли ж чув у відповідь, що видавати відвідувачам книжки, то заперечливо хитав головою і відказував: «читати». Користувався книжками надзвичайно охайно, свідком чого був не тільки персонал бібліотеки, а й стан власної книжкової збірки. Розлучався із зачитаними фондovими виданнями неохоче, переглядаючи особисто кожне з них. Проте були книжки, яких просто не любив, – детективи. Вважав, що на них не варто витратити час, «коли поруч стільки цікавої і пізнавальної літератури».

Наукову діяльність з адміністративними обов'язками поєднував на подив успішно. Так, члени київської комісії з перевірки фондів після екскурсії по місту захоплено вигукували: «Ах, ваш Іван Миколайович просто чудо!». Тоді як організатори однієї з районних конференцій здивовано здвигали плечима, не розуміючи його реакції на незалежне від них сприйняття аудиторією надто довгого виступу.

Оригінальне мислення, своєрідне сприйняття, завжди власний погляд на предмет, складна вдача – характерні риси, які вирізняли Івана Лозинсько-

го, привертати увагу, провокували до сприйняття чи неприйняття, але не залишали байдужим нікого. З його судженням рахувалися науковці, редактори, бібліографи, журналісти, письменники, митці. З багатьма він листувався, був бажаним учасником наукових конференцій, диспутів, обговорень, переглядів театральних вистав, зокрема Драматичного театру ім. М. Заньковецької. У свою чергу він запрошував виступати на бібліотечних літературних вечорах таких відомих вітчизняних літераторів, лінгвістів, мистецтвознавців, артистів, як І. Бабаєв, Л. Бичкова, Ю. Біленький, Р. Братунь, І. Вікторовська, М. Войтюк, А. Волощак, В. Гжицький, О. Грибовська, М. Гольберг, І. Гнатюк, І. Гринів, М. Дармограй, І. Денисюк, Й. Дідик, В. Дмитрук, О. Домбровський, П. Зеленський, Р. Зорівчак, М. Ільницький, І. Калинець, Г. Книш, В. Коваленко, В. Колодій, Н. Копистянська, М. Красюк, Р. Кудлик, К. Кусько, С. Литвин, Р. Лубківський, В. Лучук, Ж. Максимович, С. Максимчук, Ю. Малявський, М. Малярчук, Г. Маняко, М. Марченко, В. Маслюк, М. Матвійчук, О. Медовніков, О. Мизюк, А. Мізак, М. Мороз, О. Новиков, В. Овсійчук, С. Паливода, А. Пашук, М. Петренко, Г. Печенівський, В. Підпалій, Б. Разпутніс, М. Романиченко, І. Сварник-батько, Л. Смикалова, А. Содомора, К. Трофимович, С. Трофимук, О. Чичерін, І. Швець, А. Шмигельський, Л. Яворська, І. Яцишин, Р. Яців, польських колеґ-літераторів таких, як М. Гембаровіч, М. Інґльот, З. Найдер, С. Ніцея, Є. Фіцовскі. Про це свідчили численні запрошення, виготовлені у видавництвах. Періодично їздив сам із візитами до Польщі, з перевітками в районні бібліотеки, брав участь у масових заходах інших установ культури. Виступав на конференціях, симпозіумах, урочистих академіях у Вінниці, Києві, Ленінграді, Львові, Москві, Харкові.

Деколи, під час бібліотечних заходів, виїздив усім колективом на природу Іван Миколайович раптово розкривався з невідомої нам, суто людської сторони, і тоді вдавалося зазирнути в складний світ життєвих перипетій, сумного досвіду, нездійснених сподівань, нетрадиційного мислення, своєрідних роздумів і несподіваних висновків невідомої нам досі людини. Кожного такого разу нас чекала чергова несподіванка.

Мене вона чекала також. Якось ми проговорили шість годин поспіль, тобто цілий робочий день.

Саме тоді я дізналася про тернистий шлях до наукової діяльності Івана Миколайовича, який народився 01. 05. 1927 р. у селі Ляшки Муровані Старосамбірського району (з 1946 р. – с. Муроване). Він пишався, що його село славалося кількома природними та архітектурними пам'ятками, першою з яких був парк XVII–XIX ст., де протягом століть зберігався замок із ровами, валами, земляними бастіонами, каналом, що вів до річки Стрв'яж і датувався XVII ст. До сьогодні вцілів лише фрагмент однієї стіни. Другим цікавим сакральним і, водночас, оборонним об'єктом села була церква, датована 1700 р.

Вчився Іван Лозинський у сільській школі, а згодом – у Самбірському торговельному технікумі (1942–1944), після опанування професії бухгалтера працював у фінвідділі Старосамбірського райвиконкому (1944–1946). Вроджений тяг до гуманітарних наук привів його на лаву Дрогобицького учительського інституту, куди потрапив після складання екстерном іспитів на атестат зрілості в дрогобицькій школі № 1. У Львові продовжував навчання на слов'янському відділенні філологічного факультету ЛДУ ім. Івана Франка (1946–1951). Після закінчення, працюючи інспектором шкіл відділу народної освіти Львівського облвиконкому, був прийнятий до аспірантури при Інституті суспільних наук АН УРСР (1951–1954), протягом двох років викладав на заочному відділенні Львівського держуніверситету ім. Івана Франка. У цей період успішно співпрацював з Московським інститутом технічної інформації як перекладач, дописувач статей до журналу «Жовтень». З розповіді відчувалося, що він мріяв про викладацьку роботу. Проте, як кажуть, не судилося. Тому часто промовляв загадку для працівників бібліотеки фразу «Я знаю біду, бо був під возом». Що саме він мав на увазі, нам так і не довелося дізнатися.

Працюючи з іншомовними писемними джерелами, Іван Лозинський часто відвідував нашу, тоді ще Львівську міську бібліотеку № 3, де зарекомендував себе знаючим, добросовісним читачем, котрий часом навіть допомагав у читальній

залі виявляти так званих «винищувачів книг». За словами очевидця, бібліотекаря Ганни Мусянович, на роботу бібліографа був прийнятий охоче і за рекомендацією колективу бібліотеки. Цього ж 1957 р. очолив книгозбірню і працював там до 1976 р. на посаді директора Львівської міської бібліотеки іноземної літератури ім. Юліуша Фучика.

Наступні події його життя відбувалися за мого перебування в бібліотеці. Після централізації 1976 р. бібліотечної мережі по всій Україні та реорганізації Львівської міської бібліотеки іноземної літератури ім. Ю. Фучика у відділ літератури іноземними мовами Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки (пізніше – ВЛІМ ЛОУНБ) Іван Миколайович був незмінним завідувачем цього відділу. Він працював у звичному режимі науковця, навіть встигав допомагати завідувачці читальної зали ЛОУНБ Вірі Степанівні Конашук з організацією масових заходів.

Окрім біографічних спогадів я також дізналася, що понад усе Іван Лозинський цінував у людях порядність, найгіршим земним огріхом вважав зраду власним поглядам, найпринизливішим – відсутність власної думки, найбільш пам'ятним у житті кожної людини – похорон. А ще він був переконаний, що йому за життя не надто таланило на зустрічі з хорошими, щирими людьми, тому бажав цього в усній та письмовій формі при нагоді всім.

Помер Іван Лозинський несподівано, 23 липня 1992 р. на вулиці від серцевого нападу, прямуючи на конференцію до Наукової бібліотеки ЛНУ ім. Івана Франка. Похований у рідному селі.

Ось таким зберегла наша «бібліотечна» пам'ять про одного з творців єдиної на Західній Україні Львівської іноземної книгозбірні, особистість яскраву і суперечливу, сповнену любові до книг і життя. Він самотужки досягнув майже усього, чого прагнув, а саме: за життя – визнання науковцем, після смерті – персональний бібліографічний показник, гасло в Українській літературній енциклопедії.

Ганна БЛОЦЕРКІВСЬКА,

зав. відділу Музею книги і друкарства України

Василь Федорович Симиренко – меценат української культури

Не один куточок експозиції Музею книги і друкарства України періоду історії книги XIX – початку XX ст. нагадує ім'я Василя Федоровича Симиренка, гідного представника знаного роду Симиренків.

Сторінки історії славетного роду Симиренків почали відкриватися для українців лише в наш час. Історія цього роду цікава і повчальна з усіх сторін. У «Реєстрі війська запорозького: 1649 року» в списку козаків Вільшанської сотні Корсунського полку зустрічаємо ім'я Феська Семеренка. Згідно з переказом, «Семеренко», «Семиренко», «Симиренко» – козацьке прізвище, яке підкреслювало помножену на сім силу і спритність його носія. Дійшло до нас також ім'я Степана Симиренка, діда Платона і Василя Симиренків. У яких тільки походах не бував відчайдушний запорізький козак! Боронив українську землю від турецьких яничарів, громив кримського хана й польську шляхту. Перепливав човнами Чорне море, визволяючи з кайданів братів-невільників.

Покозакувавши 20 років, оселився на хуторі біля Черкас і почав господарювати. Непосидюча вдача не давала йому довго затримуватись на одному місці, тому купив волів і пішов чумакувати. Їздив у Крим по сіль, возив до Польщі рибу, поташ. Так і помер під возом. Козацького стану був позбавлений за те, що відмовився присягати Катерині Другій.

Багатодітну родину Степана Симиренка було віддано в кріпацтво до князя Михайла Воронцова.

Один зі синів Степана, Федір Симиренко, виявив себе справжнім спадкоємцем батька, хоч і був кріпаком. За порадою свого тестя Яхненка він почав орендувати водяні млини на річці Рось. З того розбагатів, викупив себе і родину з кріпацтва, записався до гільдії купців і став на той час дуже поважною особою.

Двох своїх синів Платона і Василя Степан вислав до Франції навчатися в Паризькій вищій політехнічній школі.

Широкому загалу більш знайоме ім'я Платона Симиренка – автора відомого сорту яблук Ренет Симиренка, спонсора останнього прижиттєвого видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка 1860 р. (1100 руб.). Саме ця подія відображена в експозиції Музею книги і друкарства України.

Василь Федорович Симиренко народився 1835 р. і увійшов в історію України як «найвидатніший, найщиріший українець з-поміж так званих «буржуїв», який захоплювався українською справою не тільки до глибини своєї щирої душі, а й до глибини своєї кишені»¹.

Від самого початку українського національного відродження основний тягар його матеріальної підтримки лягав на українську інтелігенцію, яка переважно була малозаможною, залежною від службового заробітку. Лише поодинокі представники панства: батько і син Тарновські, Григорій Галаган, Олександр Лашкевич і деякі інші – допомагали українському руху.

Та В. Ф. Симиренко є «найбільшим меценатом українського руху останніх десятиліть 19 ст.»².

Вчився Василь спочатку у Санкт-Петербурзі у французькому пансіоні, а потім у Паризькій вищій політехнічній школі, після закінчення якої отримав фах інженера-технолога цукроварства.

Повернувшись із Франції після смерті брата Платона, він перебрав на себе всю спадщину і традиції роду. Вирішив повести своє господарство на сучасний лад. Василь Федорович був не лише вченим-технологом, а й винахідником, вченим-конструктором, він спроектував новий тип машин для рафінування цукру. В. Симиренко знав кілька європейських мов, а газет, журналів, каталогів передплачував стільки, що за поштою треба було посилати воза, а не вершника.

В. Ф. Симиренко, за свідченнями сучасників, вважався першим найбільшим теоретиком і практиком української цукрової промисловості.

В Україні перша цукроварня була збудована 1823 р., а третя – цукроварня Симиренка в Ташлику (1840). Та всі вони були напівкустарні. 1848 р. спілка Симиренка – Яхненка побудувала першу сучасну цукроварню в Україні. У 1913 р. в Україні діяла 241 цукроварня. Василь Симиренко доклав

¹ Чикаленко Є. Спогади. – Нью-Йорк, 1955. – С. 369.

² Дорошенко Д. Євген Чикаленко. – Прага, 1934. – С. 73.

багато зусиль до розквіту цукроварства в Україні. Але радянські історики й економісти української промисловості зовсім не згадують його імені.

Переконавшись на практиці, що недоцільно вкладати капітал у підприємство, побудоване на орендованій землі, а також у зв'язку з тим, що діти Платона підросли і вступали у право власності, Симиренко придбав собі руїни старої державної цукроварні в с. Сидорівці на Київщині, відновив її на позичені гроші й почав господарювати. Тут він виявив не тільки свої господарські здібності, а й показав себе як геніальний винахідник, талановитий технолог.

Василь Федорович не лише розбудовував цукроварство в Сидорівці на найвищому технологічному рівні, із застосуванням новітніх методів технологічного процесу, в тому числі й машин власного винаходу, а й взагалі підняв українське цукроварство на вищий щабель. Він організував у себе виробництво пастили, яка до того ввозилася з-за кордону. Дорогий делікатес давав високий відсоток прибутку і звільняв країну від потреби імпортувати пастилу.

Зі с. Сидорівки Василь Симиренко впродовж майже сорока років передавав десяту частину свого прибутку на культурно-національні потреби, утвердження яких було найнебезпечнішим для панівного режиму, проте найпотрібнішим для України. Ледь вибившись із найтяжчих боргів, Василь Федорович поїхав до Києва до Володимира Боніфатійовича Антоновича і повідомив йому, що кожного року буде передавати на українську справу десять відсотків свого прибутку, і тоді ж зробив перший такий внесок.

Відомо, що 1880 р. Василь Симиренко та його дружина Софія Іванівна підписали довіреність на право В. Б. Антоновича користуватися їх заощаженнями.

Ще замолоду Василь Федорович вступив до Київської Старої Громади. На зборах товариства він бував дуже рідко, бо не жив у Києві, а коли приїжджав до міста, то було чимало інших клопотів.

Цілком покладаючись на громаду і на авторитет Володимира Антоновича, Василь Федорович часто вважав за потрібне зробити те, чого не хотіла робити громада. В такому разі він залучав додаткові кошти. Так, коли громада перестала матеріально підтримувати М. Драгоманова, який розгорнув українське книговидавництво в еміграції, Василь Федорович під час швейцарської подорожі передав гроші на його видання.

Якось Симиренко сказав: «Кожен мусить робити те, до чого здатний. Я тямлю заробляти гроші, то мушу заробляти їх для України. А нащо б я силу-

вався так заробляти, якби для України не були потрібні гроші, я б стільки не працював»³.

Василь Симиренко мав намір заснувати у с. Сидорівці народну школу на зразок мліївської, але відмовився від цього наміру, бо уряд не дозволив вести викладання українською мовою.

Всі, хто знав Василя Федоровича, відзначали його скромну і лагідну вдачу. Побачивши його вперше, ніхто б не сказав, що це – мільйонер. У Сидорівці тримався дуже просто і стримано, завжди вітався першим. Був зовсім непомітний, хоч дуже енергійний. Мав почуття гумору, притаманне тільки українцеві. Працював з німецькою точністю, вдень – по господарству, вночі – за письмовим столом. Ніколи не підвищував голос на підлеглих.

Василь Симиренко був одружений із дочкою французького аристократа, який емігрував до України під час Великої французької революції. Софія Іванівна Альбранд повністю перейняла українську мову, культуру, звичаї та була все життя вірною дружиною, найближчою приятелькою й помічницею чоловіка. Спільно вони відраховували та вносили «симиренківську десятину», яка після 1905 р. збільшилась у кілька разів.

Софія Іванівна за характером була повною протилежністю чоловіка – жвава, непосидюча, але й педантично охайна, дбайлива.

Сидорівка стала одним із центрів українського руху. Тут мешкала родина священника Руденка, четверо дітей якого були свідомими українцями. Іван Руденко в студентські роки організував великі театральні трупи з професійних акторів. У цих трупах брали участь М. Старицький (режисер), М. Заньковецька, Г. Борисоглібська та ін.

Сидорівська театральна трупа могла гідно виступати не тільки на сільській сцені. Театр знаходився в приміщенні робочих бараків цукрового заводу. Працював у літній час, коли помешкання пустувало, бо цукроварний сезон починався восени. В. Симиренко надавав це помешкання разом із субсидією на необхідні театральні видатки.

Цей же осередок місцевої інтелігенції видавав сатиричний журнал, що висміював недемократичні замашки заводських службовців, які були виключно українцями.

Софія Іванівна ще замолоду стала членом Географічного товариства у Києві і збирала матеріали з правознавства в Україні. На засіданні Південно-Західного відділення Російського Географічного товариства від 26 лютого 1876 р. керуючий справами

³ *Леонтович В.* Родина Симиренків. Василь Федорович Симиренко // Київська старина. – 1994. – № 4. – С. 21.

відділу повідомив про надіслані туди матеріали і подарунки. На порядку денному третім питанням було заслухано лист В. Ф. Смиренка, який надіслав до відділу 300 руб. Неодноразово допомагав Смиренко членам товариства, юристу О. Кістяківському, який працював у маєтку Смиренків. У квітні 1881 р. висилає йому на бібліотеку 200 руб. Прийняв до себе на роботу після заслання П. Чубинського, творця українського гімну. А коли Чубинський захворів, то Смиренко допомагав йому коштами.

Василь Федорович постійно піклувався про своїх службовців: оплачував лікування хворих у київських клініках, відправляв навчатися здібних дітей тощо.

За свідченням племінника Смиренка В. Леонтовича, у часи важкого тиску на все українське і ослаблення національних почуттів жодне українське видання не виходило на Наддніпрянській Україні без допомоги Василя Федоровича. Протягом багатьох років він покривав фінансовий дефіцит журналу «Киевская Старина». Як стверджував Є. Чикаленко, Смиренко регулярно під кінець року заходив до редакції журналу довідатися, скільки він має боргу.

З боку Смиренка це був не абстрактний інтерес до української справи, а живе кровне зацікавлення нею. Зі жвавим інтересом входив він у деталі першого суто українського книжкового «підприємства» «Киевская Старина». Воно завдячує багато в чому не лише матеріальною допомогою, але й дуже цінними провідними порадами у спрямуванні його діяльності, особливо на перших порах. Один з видавців «Киевской Старини» Володимир Науменко засвідчував, що Василь Смиренко передав на часопис загалом понад 35 тис. руб. Але без афішування. Так само жваво входив він у справу організації продажу українських книжок через книгоношів.

З непідробним інтересом стежив за діяльністю одного з перших українських видавництв «Вік», що одразу розпочало широку, як на той час, роботу і потребувало лише тимчасової матеріальної допомоги. І таку допомогу воно одержало, внаслідок чого стало на ноги і розгорнуло активну діяльність. На перші видання «Віку» Д. Антонович дістав через посередництво батька від В. Ф. Смиренка 100 руб. На той час для видавництва це був капітал. Пізніше Смиренко дав ще 300 руб. на друк антології «Вік» – першого прибуткового видання видавництва. Чистий прибуток від видання заклав тверду матеріальну підвалину видавництва, що з того часу почало носити назву «Вік».

Коштом Василя Смиренка, але без розголосу,

вийшло кілька видань «Кобзаря» Т. Г. Шевченка. Так коштом Київської старої громади, зокрема М. Лисенка, М. Старицького, В. Ф. Смиренка, видано двотомний «Кобзар» 1876 р. у Празі.

Пізніше 1800 руб. В. Смиренко передав Петербурзькій громаді на видання «Кобзаря» 1907 р.

Допомагав він також і окремим письменникам, українським діячам, як, наприклад, Б. Грінченкові, М. Коцюбинському, І. Шрагові та іншим. Смиренко ґрунтовно цікавився не лише практично-фінансовими справами, але й з однаковим інтересом входив також у справи організаційно-громадські. «Глибоко націоналіст український»⁴, вдачу мав суто практичну і з практичних позицій підходив до української справи. Як приклад, дуже цікавився він діяльністю українського гуртка в київській семінарії – надавав гурткові протягом багатьох літ постійну матеріальну допомогу, завдяки якій гурток мав свою конспіративну квартиру, бібліотеку, скликав періодично з'їзди учителів та священників, поширював серед народу українську книжку. За порадою О. Кониського вдалося одержати від В. Смиренка щомісячну допомогу учительській громаді – 25 руб.

Всіляко уникав він популярності мецената, не «страха ради», а з природженої скромності, що задовольнялося почуттям виконаного обов'язку.

Петербурзька «Просвіта» і «Благотворительное общество» одним із способів збільшення обсягів україномовної літературної продукції вважали оголошення конкурсів на кращу науково-популярну брошуру. Ще 1900 р. товариство дістало через посередництво В. Б. Антоновича 150 руб. на премію за кращу брошуру. Джерелом пожертви був, очевидно, В. Смиренко. Брошура ця мала бути на сільськогосподарську тематику, серед обов'язкових умов зазначено її україномовність та популярну форму викладу. Преміювали працю Задьори «Як годувати малих дітей», але її не дозволили друкувати. Щоб заохотити авторів, товариство постановило платити гонорар за прийняті до друку рукописи незалежно від того, чи дозволить цензура їх публікацію.

Допомагав Смиренко і Одеській громаді. Є. Чикаленко у «Спогадах»⁵ згадував як познайомився з Смиренком в Одесі в 1890 р. у М. Ф. Комарова: «Це був невеликий на зріст, сухорлявий дідусь з дуже приємним голеним обличчям, сірими пронизуватими очима і сивою головою». Він був заклопотаний тим, що в Європі нічого не знають про Україну,

⁴ Лотоцький О. Сторінки минулого. – Варшава, 1932. – Ч. 1. – С. 138.

⁵ Чикаленко Є. Спогади: 1861–1907. – Львів: Діло, 1925. – Ч. 2. – С. 122–139.

а тому вважав, що потрібно вжити заходів, щоб у закордонну пресу подавалися відомості про український національний рух. Для того він передав через М. Комарова біля 5000 крб. Тими грошми Одеська громада допомогала Р. Сембратовичу видавати журнал німецькою мовою «Ruthenische Revue». Потім Смиренко давав через Раду організації В. Кушніру гроші на видання його «Ukrainische Rundschau».

Протягом багатьох років підтримував Василь Федорович «Громадську думку», «Раду», «Громаду», «Літературно-науковий вісник» і т. д.

У листі від 25. X. 1905 р. до П. Я. Стебницького Є. Чикаленко згадував: «Ми рішили видавати щоденну газету «Громадське слово». Я можу вкласти 10 тис. крб., В. Леонтович – пая 5 тис., В. Ф. Смиренко – 15 тис. крб.»⁶. Постійно з року в рік В. Ф. Смиренко допомагав газеті «Рада»: по 5, 10, 12 тис. руб. щорічно.

Рада Загальної організації Українського руху користувалась його фондами на всілякі поточні справи. Фонди в розпорядженні Ради були досить великі. Членських внесків збиралось 500 руб. (по 3 руб. з особи), зате були великі пожертви від окремих осіб, а найбільше від так званого «Хорса» – незабутнього Василя Федоровича Смиренка – 2 тис. крб. щороку.

Окремо доцільно зупинитись на внескові В. Ф. Смиренка для купівлі власного дому НТШ. Товариство на чолі з М. С. Грушевським розгорнуло широку діяльність, і треба було утримувати власну друкарню, бібліотеку, музей, складські приміщення і т. ін.

М. Грушевський звернувся до наддніпрянців, і відразу ж відгукнувся Василь Смиренко, подарувавши, за свідченням небожа В. Леонтовича, 100 тис. руб. золотом у 1912 р.⁷ Хоч до того гроші на галицькі національні справи він давав рідше й не так охоче.

Ще замолоду, пообіцявши видавати десяту частину своїх прибутків на українські справи, Смиренко до смерті виконував свою обіцянку, часто перевищуючи вказану суму.

Василь Федорович давав свої гроші винятково на літературні та наукові, а не політичні завдання. Лише один раз він передав 500 руб. в допомогу організації замаху на Плеве.

Не маючи дітей, Василь Федорович Смиренко, за порадою свого приятеля професора В. Б. Антоновича, склав заповіт, у якому все його майно, яке оцінювалось до 10 млн руб., залишав у користу-

вання своїй дружині Софії Іванівні. Після її смерті воно мало піти на українські справи за розпорядженням комітету, власністю якого і стало те майно. Членами комітету були В. Антонович, М. Лисенко, В. Науменко, М. Комар (Комаров), Л. Смоленський, І. Шрага. Пізніше до нього було включено небожа Смиренка В. Леонтовича, М. Грушевського, П. Стебницького та Є. Чикаленка.

На той випадок, коли після смерті обох Смиренків рідня судитиметься за капітал, Смиренко розпорядився видати комітету 40 тис. руб. різними облигаціями по тому процесу. А поки комітет міг розпоряджатися лише відсотками з паперів – 2 тис. руб. на рік. Пізніше цей комітет було зареєстровано як «Товариство підмоги українській літературі, науці і штуці».

Особливо похитнулося здоров'я Василя Федоровича під час першої світової війни. Він боляче переживав за Україну, її майбутнє, можливе поновлення утисків з боку влади, боявся знищення плодів його праці, передчував лихе.

Помер Смиренко 7 грудня 1915 р. у м. Києві. Поховано його на Аскольдовій могилі. Як згадує Є. Чикаленко, Василь Федорович залишив 300 тис. руб. «Товариству для підмоги українській літературі, науці й штуці».

Після його смерті Софія Іванівна, виконуючи волю чоловіка, дуже щедро видавала кошти на національні справи. Тоді, за домовленістю з удовою, товариство купило друкарню Барського на Хрещатику для своїх потреб. Планувалося тут друкувати нову щоденну українську газету. Колишній редактор «Ради» В. Ніковський взявся наново організувати і редагувати газету, якій дали назву «Нова Рада». Маєток у селі Сидорівці дружина заповіла на заснування сільськогосподарської садівничої школи імені Василя Смиренка. Решту коштів – на народний університет імені В. Ф. Смиренка у Києві з викладанням українською мовою, а свій особняк – Українському науковому товариству.

Постать Василя Федоровича Смиренка надзвичайно цікава на тлі тогочасного суспільства. Син українського селянина протягом свого довголітнього віку серед загальнонаціонального дезертирства залишався вірним сином свого народу, практично допомагаючи вирішувати глобальні завдання.

У національних здобутках українців до революції значний матеріальний внесок Василя Смиренка. Саме він сприяв виходу з друку численних значимих україномовних видань, які сьогодні займають почесне місце в експозиції Музею книги і друкарства України.

⁶ ІР НБУВ, ф. 3, спр. 53075.

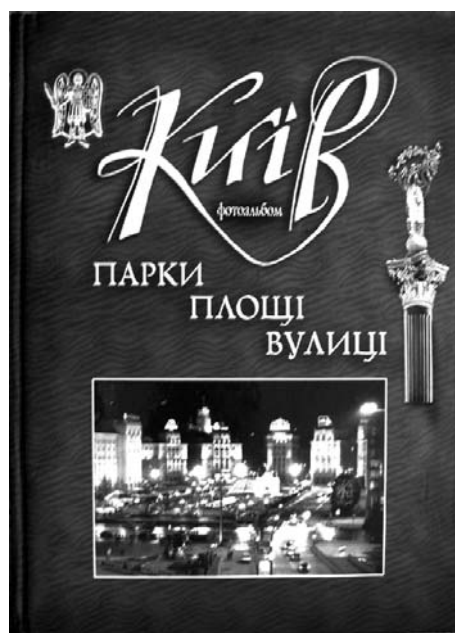
⁷ Розгін І. Володимир Смиренко. – Вінніпег, 1959–1960. – С. 24.

Віктор ВЕРГУНОВ,

директор ДНСГБ УААН, д-р с.-г. наук, проф.

Київ у дзеркалі часу

(Рец. на кн.: Київ: Історико-біографічний енциклопедичний довідник / Ін-т гуманітарних досліджень Української академії наук; Г. Ю. Івакін, М. Б. Кальницький, Ю. В. Павленко, О. Ю. Храмов, Ю. О. Храмов; Відп. ред. Ю. О. Храмов. – К.: Фенікс, 2007. – 1120 с.: іл.)



На шістнадцятому році своєї державності Україна нарешті повинна мати повну і об'єктивну, звільнену від усіляких попередніх ідеологічних догм та перекручень власну історію, як в цілому, так і окремих її складових. Тому не випадково останнім часом значно активізувалися дослідження в царині вітчизняної історичної науки. Зокрема, з'явилося чимало довідкових і енциклопедичних видань, фотоальбомів, присвячених історії Києва та його сучасному розвитку.

Нещодавно побачив світ, мабуть кращий за часи незалежності, історико-біографічний енциклопедичний довідник «Київ», який по праву можна вважати визначним явищем серед довідкових видань. У книзі на основі історико-наукового аналізу матеріалу виважено та комплексно висвітлено історію розвитку нашої столиці.

У довіднику вміщено короткий нарис історії Києва, енциклопедичний блок його визначних пам'яток як минулого, так і сьогодення. Тобто, історія міста системно висвітлюється через основні події, пам'ятки й особистості.

Подібне комплексне видання такого рівня та підходу здійснюється вперше. Воно вирізняється ори-

гінальністю, високим науковим, художнім і поліграфічним рівнем і може презентуватися як сувенірне. Містить близько 1000 сюжетних чорно-білих і кольорових фото, понад 2500 портретів. Розраховане на всіх, хто цікавиться історією Києва.

Поліграфічне оформлення книги вишукане, елегантне. Папір м'якого кремового пастельного кольору створює естетичний настрій. Зображення Архистратига Михаїла – покровителя Києва подано на розвороті й на сторінках передмов до кожного розділу. Сторінки оформлені у рамки з легким старовинним стилізованим орнаментом, стилізований також шрифт заголовків розділів.

Вдало підібрано епіграф до книги – «Як тебе не любити, Києве мій!». У передмові укладачі зазначають: «Пропоноване історико-біографічне видання про Київ є першим, яке висвітлює його історію комплексно – через основні події, визначні пам'ятки та особистості: тобто це історія столиці України, віддзеркалена у фактах, пам'ятках і людях».

Саме це зумовило і архітектуру книги, яка складається з трьох взаємодоповнюючих розділів: «Короткий історичний нарис Києва», «Визначні пам'ятки Києва» і «Біографічний словник киян».

У «Короткому історичному нарисі Києва» в світлі сучасних здобутків києвознавства, зокрема археологічних та історико-архітектурних досліджень, стисло викладено основні етапи розвитку міста з найдавніших часів до сьогодення і дано їх загальну характеристику.

Наведено перші свідчення про життя первісних людей на теренах Києва більш як 20 століть тому, протоміських центрів у попередні часи, передісторію міста і його історію з першої половини VI ст. Як і більшість сучасних дослідників та давніх літописців автори розпочинають висвітлення історії Києва саме з першої половини VI ст. – часів легендарного Кия, далі описується безперервний розвиток Києва до його перетворення в IX ст. у ранньосередньовічне місто з усіма притаманними ознаками, в столицю давньоруської держави – Київської Русі.

Подальша періодизація історії Києва така: епоха Київської Русі та Литовсько-Польська доба; героїчні часи Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького та культурного піднесення Києва за гетьманування Івана Мазепи; період насиченого всебічного розвитку Києва упродовж XIX – початку XX ст. та суперечливі події часів Революції 1917 р. і Громадянської війни; страшні втрати часів масового руйнування його пам'яток і великого терору в 30-ті роки XX ст.; трагедія міста у роки Великої Вітчизняної війни; відродження і розбудова впродовж післявоєнних десятиліть; «перебудовні» роки та час здобуття Україною державної незалежності.

Основна увага приділяється суспільно-політичній історії міста, належним чином висвітлено й економічне життя та культурний розвиток духовну атмосферу міста й творчі здобутки киян упродовж багатьох століть.

Нарис має на меті дати читачеві уявлення про послідовність формування територіально-просторової системи міста, створення його неповторного архітектурного ансамблю, який зазнав значних втрат у 30–40-х роках минулого століття, але зберіг численні пам'ятки світового значення.

Наступний розділ книги – «Визначні пам'ятки Києва». Місто відоме своїми унікальними пам'ятками, серед яких – археологічні та архітектурні, історичні та мистецькі, містобудівні та ландшафтні. У них відбивається вся його багатовікова та славетна історія.

Найдавніші з них – археологічні, які є не тільки культурним надбанням, але й часто єдиним джерелом висвітлення стародавньої історії міста. Описано «Археологічні заповідники» та археологічні охоронні зони.

Пам'ятки київського зодчества природно пов'язані з унікальним історичним ландшафтом, долиною Дніпра, низкою гір, численними невеликими річками та ручаями, ярами, лісовими масивами.

Розглядаються й комплексні пам'ятки. Адже кожна архітектурну споруду або ансамбль створювали конкретні замовники та зодчі, в них жили та творили відомі політики, діячі науки, культури, мистецтва. І такі пам'ятки набувають значення пам'яток історії.

Часто ці споруди нерозривно пов'язані з археологічними шарами або пам'ятками монументального мистецтва, в яких поєднуються характерні риси як архітектури, так і археології, містобудування, історії, мистецтва, історичного ландшафту. Такими пам'ятками-комплексами є історичні вулиці та площі Києва, кожна з яких має свою архітектурну, містобудівну, мистецьку та історичну цінність.

Архітектурні пам'ятки Києва репрезентують найяскравіші взірці зодчества доби Київської Русі (Софійський собор, Михайлівський Золотоверхий собор, Кирилівська церква, Михайлівська Видубицька церква); бароко XVII–XVIII ст. (Києво-Печерська лавра, Фролівський та Видубецький монастирі, Андріївська, Покровська, Микільсько-Набережна церкви тощо); стилів класицизму першої половини XIX ст. та еkleктики рубежу XIX–XX ст. У розділі подано також довідки про низку культурних, освітніх і наукових установ.

Загалом тут вміщено близько 400 довідок, багато ілюстрованих сучасними та історичними фотографіями, більшість з яких є оригінальними і друкуються вперше.

Третій розділ книги «Біографічний словник киян», як пишуть укладачі, «цікавий й водночас слабо захищений від критики». Але, на нашу думку, це дійсно надзвичайно необхідний цікавий історично-інформативний блок, носить новаторський характер, є важливим внеском у створення національної біографістики. У ньому зібрано відомості про життя і діяльність близько 3000 провідних діячів Києва минулого й сьогодення, які плідно працювали і працюють у різних сферах його суспільно-політичного, духовного та громадського життя, зокрема в галузі економіки, політики, науки, культури, літератури, мистецтва, освіти, фінансової і банківської діяльності, військової й судової справи, господарства, управління, дипломатії, медицини та спорту.

Детальніше розглянемо структуру довідника, щоб дати читачеві повніше уявлення про цю чудову книгу й водноч науково-історичну працю, в якій

автори врахували досягнення української історичної науки нової доби.

Розділ 1. «**Короткий історичний нарис Києва**» (с. 33–143).

Київ – місто, оповите легендами і славне своїми святинями, столиця Давньоруської держави та України – належить до найвідоміших і найважливіших культурних центрів світового значення. У розділі висвітлено всі історичні періоди.

Текст нарису викладено стисло, але цікаво, на високому науковому рівні, в популярній формі, що сприяє популяризації сучасного наукового історичного знання. «Список літератури» до розділу вміщено на с. 142–143.

Цікаво висвітлено підрозділ «*Доба Київської Русі*». Текст супроводжується багатим різноплановим ілюстративним матеріалом, який наочно доповнює уявлення читача про описувані події, наприклад, наведено карту-схему «Київська Русь і навколишні народи в середині IX ст. (Русь Аскольда)» (с. 34–35); «Київ третьої чверті першого тисячоліття» (с. 34); «Схема Верхнього Києва межі X–XI ст» (с. 37); ілюстрації-мініатюри з Радзивілівського літопису: «Кий, Щек та Хорив із сестрою Либіддю засновують Київ», «Хрещення Володимира Святославовича в Корсуні»; карти: «Київська Русь за часів Ярослава Мудрого» (с. 40); «Київ IX–XIII ст. з околицями» (с. 41). Топографічні назви того часу, які дійшли до наших днів, зазнали лише невеликих змін: «Буличі – Біличі», «Желань – Жуляни», «Теремець – Теремки», «Подолля – Поділ», «Урочище Дорогожич – Дорогожичі» тощо.

Наступний підрозділ «*Литовсько-Польські часи*» (с. 42–46). Розвиток Києва було перервано навалою монгольських орд хана Батия. Наприкінці 1240 р. після тривалої облоги взято і спустошено Київ. Панування Золотої орди над Середнім Подніпров'ям тривало до 60-х років XIV ст., коли Київська, Переяславська і Чернігівська землі визнали владу литовських князів із династії Гедиміновичів – часи наповнені драматизмом. Але продовжувався поступовий розвиток Києва від 90-х років XV ст. до Хмельниччини, спостерігалось стабільне демографічне, економічне та культурне зростання міста. Магдебурзьке право стимулювало консолідацію православної людності Києва.

Знаменною віхою в його історії було створення міського православного братства та відкриття при ньому в 1615 р. школи. Київська братська школа, якою керували відомі вчені, провідні діячі української культури, як Іов Борецький, М. Смотрицький, К. Сакович стала навчальним закладом вищо-

го типу. У ній вчилися діти різних верств. Діяльність культурно-освітнього осередку Києво-Печерської лаври очолював високоосвічений архимандрит Є. Плетенецький, який зібрав при монастирі велику бібліотеку, відкрив у Лаврі друкарню. Розгортається діяльність Петра Могили, за якого у 1632 р. почала діяти Києво-Могилянська колегія.

Могилянське богослов'я піднесло Київ на рівень найзначніших теологічних центрів тогочасного християнського світу, підтверджуючи його метафоричне визначення як «другого Єрусалиму». На базі Київської духовної школи утворилася нова генерація європейських освічених, обізнаних із давніми і новими іноземними мовами богословів.

Підрозділ «*Часи Хмельниччини та Руїни*» (с. 46–74) висвітлює нову сторінку в історії Києва, як і всієї України. Вона почалася навесні 1648 р., коли під проводом Богдана Хмельницького на боротьбу з шляхетсько-католицькими утисками піднялася Запорозька Січ, а потім і решта українського козацтва, до якого приєдналися селяни, православне міщанство і духовенство. Великих руйнувань зазнав Київ під час цієї багаторічної кривавої війни, багато православних святинь міста було зруйновано й пограбовано.

Попри всі трагічні обставини доби Хмельниччини та Руїни, впродовж другої половини XVII ст. у Києві продовжувався розвиток освіти і культури. Місто стало потужним друкарським центром.

Підрозділ «*Київ Мазепинських часів та його інтеграція до складу Російської імперії*» (с. 74–78) показує культурний розвиток Києва кінця XVII – початку XVIII ст., що пов'язаний з ім'ям гетьмана І. Мазепи. Упродовж усіх років його гетьманування (до 1709 р.) Київ зростав як церковний і освітній центр України, як духовна й культурна столиця. У цей час Києво-Могилянський колегіум перетворено на академію. Розвивалася література, музика, архітектура. У XVIII ст. споруджено архітектурний шедевр – Києво-Андріївську церкву.

Підрозділ «*Київ у першій половині XIX ст.*» (с. 78–98) висвітлює економічний, культурний розвиток Києва, будівництво, архітектуру, освіту. В цей період (1834) відкрито університет Св. Володимира. Перший ректор – М. О. Максимович, вчений енциклопедичних знань, під керівництвом якого у 1834 р. створено «Тимчасовий комітет по дослідженню старожитностей» (дослідники старовини М. Берлінський, С. Зенович та ін.)

Підрозділ «*Київ у другій половині XIX ст.*» (с. 99–106). На початку XX ст. Київ в архітектурному відношенні був одним із найкрасивіших міст Російсь-

кої імперії та Європи. Його споруди відзначалися художньою вишуканістю, гармонійно поєднувалися з рельєфом, парками, схилами і широкою панорамою Дніпра.

XIX ст. – в історії Києва починається нова доба, позначена бурхливим розвитком економіки, містобудування, науки, культури, освіти, медицини, мистецтва, архітектури, літератури, журналістики, книговидавання, торгівлі, банківської справи, суспільно-політичного життя.

На сторінках довідника автори блискуче реалізували складне завдання – стисло, але цікаво висвітлили надзвичайно широкий спектр інтелектуального життя Києва, показали вражаючий динамізм розвитку міста, вчених, митців, піднесення освітнього наукового та мистецького рівня. Київ став центром українського громадсько-культурного руху. Тут працювали відомі історики, етнографи, народознавці, письменники, композитори.

Піднесення освітнього, наукового та мистецького життя Києва на сторінках довідника зображено яскраво, висвітлено діяльність плеяди визначних діячів, які з величезним патріотичним піднесенням працювали над відродженням української національної ідеї самоствердження українського народу. Хоча це були дуже несприятливі часи, коли уряд самодержавної Росії прийняв ряд антиукраїнських документів, таких як Емський указ від 18 травня 1876 р., якими заборонялося не тільки друкувати, а й ввозити з-за кордону літературу українською мовою.

Розділи надзвичайно насичені науковою, історичною інформацією з усіх напрямів багатого інтелектуального життя Києва кінця XIX – початку XX ст.

У довіднику віщено прекрасні ілюстративні матеріали – фотографії численних архітектурних пам'яток, краєвидів, вулиць, площ, будинків, соборів, церков у різні історичні періоди. Ці фото не тільки свідчать про красу міста, але й щемним болем відзиваються в серці від тих втрат, які були заподіяні не тільки природними катаклізмами, а й знищені війнами або людським невіглаством, на догоду ідеологічним догмам.

На багатьох фотографіях зроблено помітки «не збереглися». Наприклад, Георгіївська церква (с. 49), Миколаївський військовий собор на нинішній площі Слави (с. 50), Десятинна церква на вул. Володимирській (с. 55).

1913 р. був певним чином підсумковим в історії як всієї Російської імперії, так і Києва. Далі розпочалися довгі роки важких випробувань, втрат,

страждань, пов'язаних із першою світовою війною, Революцією 1917 р. та Громадянською війною про що йдеться у наступних підрозділах: «Відлуння Лютневої революції 1917 р. та доба Центральної Ради» (с. 109–112); «Часи Гетьманату та Громадянської війни» (с. 112–116); «Київ у міжвоєнний період» (с. 117–120); «Місто під час Другої світової війни» (с. 120–129). Події проілюстровані підбіркою фотографій: «Пожежа на Хрещатику в 1941 р.», «Зруйнований Хрещатик. Жовтень 1941 р.», «Зруйнований центр Києва», «Київ під час німецької окупації», «Битва за Київ», «У звільненому Києві».

Розбудову Києва висвітлено у підрозділах: «Київ середини 40-х – початку 80-х років XX ст.» (с. 129–136); «Київ – столиця незалежної України» (с. 136–141). До розділу «Короткий історичний нарис Києва» паписана «Післямова» (с. 141) та подано «Список літератури» (с. 142–145).

Читаючи захоплюючий історичний нарис, переконуємося, що Київ увійшов у третє тисячоліття як потужний промисловий, освітній і науковий центр, столиця незалежної держави – України. За період незалежності з'явилися нові надбання – реставрація значної кількості місць і будинків, внаслідок якої вони набули свого історичного вигляду, відновлення багатьох давніх святинь, передусім Михайлівського Золотоверхого та Успенського соборів, Києво-Печерської лаври.

У довіднику об'єктивно висвітлені всі складні і суперечливі періоди історії, діяльність різних особистостей. Автори збірника цитують віднесені до Києва у давньоруські часи біблійні слова, що тисячоліття сяють над Центральною апсидою Софії Київської «Бог серед нього, воно не похитнеться; Бог йому допоможе перед світанком» (с. 141). Це своєрідний епіграф до всієї історії Києва і його майбутнього.

Світлий поетичний образ Києва створюють великого формату на всю сторінку (21x29 см) кольорові фотографії видів Києва, перлин архітектури: «Марія-Оранта» (центральна апсида Софіївського собору), «Велика Лаврська дзвіниця», «Золоті Ворота», «Софіївська дзвіниця», «Андріївська церква», «Успенський собор» тощо.

Другий розділ «Визначні пам'ятки Києва» (с. 147–542) – великий за обсягом, інформативно насичений науковою, популярною, художньою інформацією, багато ілюстрований. Вміщено короткий нарис про пам'ятки архітектури, будинки, вулиці, площі, музеї, театри, історичні місця тощо в алфавітному порядку. Кожний нарис подає читачеві максимум відомостей про історичне минуле та су-

часне кожної пам'ятки Києва, про події, визначних діячів.

Супроводжують тексти нарисів підбірки високохудожніх фото кінця XIX ст. та сучасних кольорових, які показують Київ в усій його красі, відображають скільки прекрасного у нашому місті, на що, на жаль, не завжди звертають увагу в повсякденному житті і не завжди цінують.

Третій розділ «**Біографічний словник киян**» (с. 545–1073) подає біографічні довідки про осіб, які в минулому творили Київ, працюють сьогодні на його процвітання. Серед цих імен: Агапіт – лікар-чернець XI ст., вчений-фізик Михайло Петрович Авенаріус (Київський університет, друга половина XIX ст.), або маловідомий за радянських часів письменник і вчений-хімік Марко Олександрович Алданов та багато інших, яким присвячено ґрунтовні й цікаво написані нариси.

«Біографічний словник киян» вперше за всю історію міста у такому концентрованому великому обсязі (понад 3000 біографій) подається в енциклопедичних довідниках про Київ, що само по собі вже є позитивним явищем.

Це органічно поєднується з попередніми розділами книги, дозволяє ширше показати багатоаспектно історію та сучасне Києва, адже все твориться розумом і працюючими руками людей.

У «Біографічному словнику киян» представлені імена вчених, фахівців усіх галузей науки, техніки, освіти, мистецтва, культури, літератури, медицини, політичних діячів як минулого, так і сьогодення.

Для нас важливим є те, що згадано й діячів бібліотечної справи (керівники державних наукових бібліотек, бібліотекознавці): Р. І. Павленко; О. С. Онищенко, академік НАН України; Г. П. Житецький, один із засновників Всенародної бібліотеки України при ВУАН. Є персоналії, імена яких тільки нещодавно почали повертатись у науку, культуру, історію незалежної України і не відображених у біографічно-довідкових виданнях радянської доби. Такі біографічні статті подані більш розгорнуто, наприклад, державні діячі: П. П. Скоропадський – гетьман України, М. П. Василенко, В. К. Винниченко; історики: О. Гермайзе, Н. Д. Полонська-Василенко та інші.

Коли читаєш це дійсно унікальне видання, на кожній сторінці відчуваєш, що автори-укладачі – це не просто вчені з об'єктивним поглядом, а й

люди, які люблять, знають, пишаються прекрасним містом, титанічною працею багатьох поколінь киян упродовж близько двох тисячоліть. Ми маємо бути горді з того, що попри всі історичні катаклізми так багато збережено для нащадків й висвітлено в цьому унікальному виданні.

Автори історико-біографічного енциклопедичного довідника «Київ» справедливо зазначають, що в наш час, коли Київ переживає складний і суперечливий період своєї історії (як і держава), є чимало негативних явищ у суспільстві, економіці, слід об'єднати зусилля політиків, підприємців, адміністрації, всіх структур міста, щоб продовжувати ретельну щоденну роботу, яка б спиралася на наукові розробки вчених міста та громадську думку, передусім авторитетних та висококваліфікованих громадян столиці. У книзі висвітлено багато позитивних прикладів у минулому, і не тільки тисячолітньої давнини (коли князь Володимир після хрещення діяв разом із поважними і авторитетними киянами «старцями градськими»), а й столітньої (кінця XIX – початку XX ст.), коли місто завдяки плідній співпраці міської думи, підприємців-меценатів та авторитетних діячів освіти, науки, мистецтва, медицини переживало своє дивовижне, блискуче й стрімке піднесення. Освічені меценати мали за честь жертвувати частину своїх прибутків на благо рідного міста заради піднесення його краси і культури, добробуту городян. Вони плідно співпрацювали з уславленими київськими архітекторами, вченими, інженерами, лікарями, міськими головами та думськими гласними.

Довідник сприяє відновленню в пам'яті киян традицій міського самоврядування, адже впродовж майже чотирьох століть від часів великого князя Литовського – Руської держави Вітовта до царювання Миколи I Київ за магдебурзьким правом мав статус самоврядного міста.

Історія Києва прекрасно висвітлена на сторінках історико-біографічного енциклопедичного довідника «Київ» авторським колективом у складі: Г. Ю. Івакін, д-р іст. наук; Ю. В. Павленко, д-р філос. наук; Ю. О. Храмов, д-р фіз.-мат. наук; М. Б. Кальницький; О. Ю. Храмов.

Безперечно, подвижницька праця авторів та видавців довідника, в якому вдало поєднуються зміст і форма, заслуговує високої оцінки фахівців та широкого загалу.

Семінар «Бібліотечно-інформаційні ресурси НАН України: формування, збереження, використання»

29 травня 2007 р. у НБУВ відбувся традиційний щорічний семінар для керівників бібліотек НДУ НАН України, розташованих у м. Києві. Програма семінару передбачала всебічне обговорення питань формування, збереження та використання бібліотечно-інформаційних ресурсів НАН України.

Розгорнуту картину стану, перспектив та пріоритетів розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів Національної академії наук України було представлено в доповіді вченого секретаря Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, канд. іст. наук **Т. Л. Кулаковської**.

У виступі зазначалося, що порівняно з 2006 р. бібліотечна мережа системи НАН України не змінилася і нараховує 96 бібліотек НДУ. Пріоритетними напрямками діяльності залишаються формування, взаємовикористання та збереження документних ресурсів як бази наукових досліджень, науково-аналітичне та бібліографічне опрацювання інформації, створення корпоративних електронних інформаційних ресурсів. Характеризуючи динаміку розвитку основних ресурсних складових бібліотечно-інформаційної системи НАН України, доповідачка наголосила, що уперше за останні 10 років намітилася тенденція зростання обсягу фондів бібліотек, зріс до 850 прим. середній показник надходжень документів на одну бібліотеку, хоча, водночас, було названо бібліотеки, в яких протягом 2006 р. адміністраціями установ не виділялися кошти на поточне комплектування фондів.

Позитивну оцінку отримала робота бібліотек інститутів літератури, вугільних енерготехнологій, Національного ботанічного саду з документообміну і співпраця у цьому напрямі з Центром формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ.

Наголошуючи на питаннях збереження фондів, доповідачка звернула увагу присутніх на неприпустимості разового списання значних масивів літератури без погодження з Інформаційно-бібліотечною радою (ІБР) установи та НБУВ, а також обов'язкової надсилки до НБУВ актів за результатами перевірок бібліотечних фондів і списків вилучених документів. Значне місце у доповіді відводилося питанню матеріально-технічного забезпечення бібліотек, зокрема, зазначалося, що у ряді бібліотек зроблено ремонти, виділено додаткові площі, придбано комп'ютерну техніку, облоднано АРМи для користувачів з онлайн-науково-інформаційними ресурсами, передплаченими для бібліотек НБУВ.

Однак, незважаючи на збільшення кількості бібліотек, які отримали комп'ютерну і ксерокопіювальну техніку, сьогодні 15% бібліотек ще не мають такої техніки, а у 30% вона вже застаріла і потребує заміни. Проблемним залишається також питання програмно-технологічного забезпечення бібліотек. Більшість бібліотек послуговується демоверсією програми ІРБІС. Повну версію мають лише бібліотеки інститутів зоології та проблем міцності.

У доповіді зазначалося, що наявність комп'ютерної техніки та можливості використання інтернет-технологій дозволяють якісно обслуговувати читачів, залучаючи електронні науково-інформаційні ресурси, поповнювати фонди, формувати електронні колекції наукових публікацій світового репертуару 2006 р. Бібліотеки НДУ наповнювали 125 БД, у т. ч. ЕК, БД праць співробітників установ. У виступі наголошувалося на необхідності збереження пріоритету розвитку доступу до світових БД із

використанням телекомунікаційної інфраструктури НАН України.

Створена у НБУВ корпоративна система онлайнового доступу дозволяє використовувати передплачені Бібліотекою ресурси провідних світових постачальників наукової інформації. Оперативному отриманню установами НАН України новітньої інформації сприяла реалізація проекту INTAS «Доступ до електронних журналів для вчених Нових Незалежних Держав», у рамках якого ряд бібліотек мають сьогодні доступ до електронних ресурсів відомих європейських видавництв і можливість отримувати повнотекстові копії необхідних статей із науки і техніки з Національної бібліотеки з Німеччини.

Наголошувалося на необхідності створення сайтів бібліотек або вміщення даних про бібліотеку на сайтах установ, підвищення інформативності таких довідок, підготовці бібліографічних видань та створенні їхніх електронних версій, наприклад, у вигляді компакт-дисків активізації співпраці у цих питаннях із фахівцями НБУВ і науковцями установ. Прикладами такої взаємодії може бути співавторство з науковцями Інституту економіки промисловості зав. бібліотеки Н. І. Вишневської у підготовці термінологічного словника з інформатизації, участь зав. бібліотеки Інституту історії України Л. Я. Мухи у підготовці нарису та бібліографії до ювілейного видання установи.

Поглиблено аналізувався стан кадрового забезпечення бібліотек, наголошувалося, що тенденція плинності групи бібліотечних працівників зі стажем роботи до 10 років, на жаль, залишається неподоланою і основоположною передумовою розв'язання проблемних питань бібліотек має стати реалізація ідеї їхнього розвитку як об'єктів єдиної державної політики, а також реальна дієва підтримка з боку адміністрацій, ІБР установ НАН України.

З лекцією «Мережеве науково-інформаційне забезпечення наукових досліджень у НАН України» виступив мол. наук. співробітник Центру комп'ютерних технологій НБУВ **Д. В. Солов'яненко**. Його виступ містив інформацію про стан використання передплачених електронних науково-інформаційних ресурсів установами НАН України в 2006 р. і 1 квартал 2007 р. Доповідач зазначив, що найактивнішими користувачами були НБУВ, Національний науковий центр

«Харківський фізико-технічний інститут низьких температур», інститути гідромеханіки, фізики, радіофізики і електроніки. Позитивно була оцінена робота Інституту проблем міцності щодо кумуляції та упорядкування отриманих масивів статей. Слухачів було поінформовано про онлайнові науково-інформаційні ресурси, передплачені на 2007 р. – найавторитетніші наукові журнали, інформаційні продукти ELSEVIER – наукова електронна бібліотека (передплачено доступ до 2 тис. журналів за останні 5 років), реферативна БД Scopus – найбільша загальнонаукова реферативна БД, наводяться індекси цитування публікацій; було також продемонстровано технічні можливості отримання інформаційних продуктів.

Програмою семінару передбачалося всебічне висвітлення проблеми формування бібліотечних фондів, детальний аналіз основних джерел комплектування фондів сучасної бібліотеки. Ці аспекти було розглянуто у ряді виступів працівників Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ, організованого на базі відділів комплектування вітчизняної та зарубіжної літератури Бібліотеки. Так, головний бібліотекар Центру **О. В. Полякова** поінформувала присутніх про друковані та електронні зарубіжні наукові періодичні видання, передплачені НБУВ на наступний рік. Зав. сектору Центру **Р. Л. Красій** зробила повідомлення про міжнародний книгообмін, здійснюваний НБУВ, нагадала керівникам бібліотек про необхідність надсилки до НБУВ видань установ для міжнародного книгообміну, зауважила, що навіть за умов незначних тиражів наукової продукції установ, про її вихід слід інформувати Центр формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ. Розмову про джерела поповнення бібліотечних фондів предметно проілюстрував і доповнив перегляд вітчизняних видань, пропонує НБУВ для книгообміну бібліотекам, проведений зав. сектору Центру **Л. А. Пестрєцовою**.

Корисні методичні поради щодо опрацювання, збереження і використання бібліотечно-інформаційних ресурсів містили ряд консультацій. Методика каталогізації електронних ресурсів розглядалася у консультації зав. відділу каталогізації НБУВ, канд. іст. наук **І. П. Антоненко**. Зокрема, йшлося про дотримання в роботі

Міждержавного стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис». Зазначалося, що даний стандарт встановлює загальні вимоги і правила складання бібліографічного опису документів, його частини або групи документів; набір областей і елементів бібліографічного опису, послідовність їх розміщення, наповнення і способів представлення елементів, застосування приписаної пунктуації і скорочень.

Цей стандарт поширюється на опис документів, який складається бібліотеками, органами науково-технічної інформації, центрами державної бібліографії, видавництвами. Стандарту надано чинності з 1 липня 2007 р. згідно наказу Держспоживстандарту України від 10 листопада 2006 р. № 322. НБУВ планує провести за даним стандартом практичні заняття.

Методика підготовки бібліографічних видань детально розглядалася у консультації наук. співробітника відділу національної бібліографії **Л. В. Бєляєвої**. Це питання, за висловом доповідачки, напередодні підготовки НАН України до відзначення свого 90-річчя надзвичайно актуальне, адже практично кожна бібліотека буде залучена до участі у ювілейних заходах, розробки бібліографічних видань, складання нарисів про свої бібліотеки і наукові установи. З огляду на це акцентувалася увага присутніх на ряді бібліографічних джерел, виданих НБУВ, де дібрані наукові праці кожної з наукових установ Академії за різні роки. Ними доцільно скористатися на етапі добору матеріалів.

Доповідачка нагадала основні принципи розміщення матеріалів у бібліографічному виданні, навела приклади, коли доцільнішим і логічнішим є розміщення матеріалів за темами і у хронології, а не за абеткою. Слухачам було запропоновано звертатися за консультаціями до фахівців відділу національної бібліографії НБУВ.

Органічно доповнюючими один одного були повідомлення працівників Центру консервації і реставрації НБУВ. Самі теми виступів («Профілактика аварійних ситуацій у бібліотечних установах» – заст. ген. директора НБУВ, керівник Центру консервації та реставрації НБУВ, канд. іст. наук **Л. В. Муха** і наук. співробітник Центру **Л. П. Затока**; «Організація

поставарійного моніторингу при ліквідації наслідків аварії» – гол. бібліотекар Центру **Т. В. Крікова** і провідний інженер-хімік **Л. М. Волосатих**; «Виконання протипожежних заходів та періодичний огляд фондосховищ як запорука недопущення аварійної ситуації» – зав. відділу наукових технологій збереження фондів НБУВ, канд. техн. наук **М. М. Омельченко**) дозволили всебічно обговорити фондохоронні заходи Бібліотеки.

Зокрема, у названих виступах йшлося про психологічну готовність персоналу, наявність організаційних упереджувальних заходів, продуманість і конкретність плану дій на випадок аварій, визначення приміщення на випадок концентрації у ньому пошкодженої літератури, погодженість плану дій з адміністрацією, забезпеченість матеріалами для відновлювальних робіт із бібліотечними фондами. Наголошувалося на обов'язковому здійсненні моніторингів екології приміщень, світлового режиму та ін., залученні до цих заходів фахівців відповідних міських служб, контролю за температурно-вологісним режимом.

Детально обговорювалися протипожежні заходи, акцентувалася увага на контролі за станом приміщень, електропроводки, наявності плану евакуації, забезпеченості належною кількістю вогнегасників.

Значний інтерес у присутніх викликала консультація заступника Голови ЦК профспілки НАН України **Є. І. Меркулова** щодо юридичних аспектів діяльності сучасної бібліотеки. Керівники бібліотек НДУ отримали відповіді на свої запитання, які стосувалися заробітної плати, доплат. Зазначалося: доплати за знання іноземної мови не збереглися; керівники бібліотек не мають права на суміщення посад; підставою для оформлення наукової пенсії є: робота у підрозділі, який має науковий статус, виконання у потрібному обсязі науково-дослідної, науково-методичної і науково-організаційної роботи, наявність наукових публікацій та ін.

Підсумовуючим виступом семінару стала консультація наук. співробітника відділу бібліотекознавства **Н. І. Смаглової** з питання управління бібліотекою. Увага присутніх керівників бібліотек зверталася на обов'язкове виконання управлінських функцій, зокрема, планування і

організації роботи, здійснення контролю та обліку, – це входить у перелік посадових обов'язків кожного керівника. Зазначалося, що нещодавно отриманий бібліотеками НДУ 4-й випуск збірника документів і матеріалів «Організація роботи бібліотеки науково-дослідної установи Національної академії наук України» містить ряд типових документів (Положення про бібліотеку, про інформаційно-бібліотечну раду, правила користування бібліотекою та ін.), згідно яких керівники бібліотек повинні розробити і затвердити відповідні документи для своєї бібліотеки. Присутнім було наведено перелік основних документів, згідно з яким має

відбуватися діяльність бібліотеки. Зокрема, це: положення про ІБР та бібліотеку установи, посадові інструкції працівників бібліотеки, орієнтовні норми на основні бібліотечно-інформаційні процеси, плани-звіти про роботу бібліотеки.

Учасники заходу мали також можливість ознайомитися з книжковою виставкою за темою семінару, отримати список літератури з питань планування дій персоналу бібліотек у разі виникнення екстремальних ситуацій.

Наталія СМАГЛОВА,
наук. співробітник НБУВ



ОГОЛОШЕННЯ

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського оголошує конкурсний прийом до аспірантури за спеціальностями:

07.00.08 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство;

07.00.10 – Документознавство, архівознавство;

05.13.06 – Автоматизовані системи управління та прогресивні інформаційні технології.

Прийом до аспірантури здійснюється за державним замовленням та на умовах контракту.

Вступники до аспірантури подають особисто такі документи:

- 1) заяву;
- 2) особовий листок з обліку кадрів;
- 3) список опублікованих наукових праць. Аспіранти, які не мають опублікованих наукових праць, подають наукові доповіді (реферати) з обраної ними наукової спеціальності;
- 4) медичну довідку про стан здоров'я за формою № 286-у;
- 5) копію диплома про закінчення вищого навчального закладу із зазначенням одержаної кваліфікації спеціаліста або магістра;
- 6) посвідчення про складання кандидатських іспитів (за наявності складених кандидатських іспитів).

Документи подавати до 1 вересня за адресою:

03039, м. Київ, проспект 40-річчя Жовтня, 3.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Аспірантура (кімн. 330).

Тел.: 524-81-44, 524-93-47

SUMMARY

Kopaneva V. **«Open content» in Internet: development, projects, legal bases**

Sources of «open content» in the Internet are reflected, projects of open Internet-archives (Wikipedia, Directory of Open Access Journal, Open Directory Project, «Electronic scientific professional editions» etc.) are analysed, legal principles of free access to network information resources are considered (public licenses of GNU General Public License, licenses of Creative Commons).

Omelchenko M., Zatoka L. **Peter Waters and the phase conservation of the library's documents**

It is considered that as a preventive measure to preserve documents with impaired material basis shall be the storage of them in micro-climate containers made of acid-free paper-board. Such technique of preservation of library funds is known as a phase conservation. One of the most famous scientists-experts in the field of phase conservation is Peter Waters – conservative by vocation and patriot of library science. His personal practical experience in book framing, participation in liquidation of accident consequences during flooding in Florence in 1966 and unselfish assistance in elimination of the results of tragedy in the Library of the Academy of Sciences of USSR in Leningrad in 1988 in combination with analytic minding became the ground for expressing opinions and judgements on conservation and preservation of documents on paper base.

Scientific works of Doctor Peter Waters translated by employees of the Library of the Academy of Sciences of Russia are of great value for conservatives and restorers of library and archive funds.

Luk'yanenko O. **Vita memoriae**

The article is devoted to Lviv scientist, the researcher of international literary and cultural relations Ivan Lozinsky (1927–1992) who was the director of the Lviv Library of Foreign Literature (now the foreign literature department of Lviv Regional Scientific Library) during 35 years.